

ВЕЩТАТА ИЛИ Литературен ВЕЩТАТА ИЛИ

Поезия

- Александър Байтошев
- Амелия Станеску
- Василис Фламбурарис
- Жозе Сарамаго
- Коста Костовац
- Юлия Пана

Проза

- Еухенио Лопес Ариасу
- Жозе Сарамаго
- Томас Ман

Рецензии

- Антония Апостолова
за Петер Флам
- Ина Иванова
за Елена Владаряну
- Николай Тодоров
за Антон Крумов

Разговори с

- Арундати Рой
- Никола Петров
- Саманта Швеблин

Кино

- Петя Славова
за фестивала „Златна роза“

100 години
от рождението на Гор Видал

Снимка
Владислав
Христов

Амелия Станеску

Ползите от паник атаката

Който и да е непознат става най-добрият
ти приятел
и коя да е нещастна история
придобива по някой положителен подтекст.

Който и да е ден започва в 12.00 ч.
след като вземеш хаповете си,
след като се излъжееш,
че си надвил действителността.

Световъртежът се противопоставя
на законите на гравитацията
както нуждата се противопоставя на
непристойните предложения.

Имаш извинението, че ти се полага
взетото назаем щастие...
И така, терепереш, с полуопразнени очи,
залагаш на нуждата от утрешния ден.

Нещата са толкова прости

Нещата са толкова прости
и думите понякога ти се струват излишни
въпреки че ти се е искало
да бъдеш
непресъхващ извор на най-чудноватите
изненадващи словопотоци
да, истината е, че вероятно е по-добре така
без никакво стилистично претрупване
без одеждата на стиха
гол както се качваш в леглото всяка нощ
с душа олекнала като пред коя да е молитва.
ти със себе си
гледаш часове наред без да мигнеш
без да се заситиш
без да искаш нещо друго
освен онзи крехък лик
издълбан сякаш от сенки
заснал върху късче време
акробат върху тънката тел
на едва съзиращата се линия
върху дланта ти.

Превод от румънски: ЛОРА НЕНКОВСКА

Броят се издава с подкрепата
на „Национален фонд „Култура“

ISSN 1310-9561

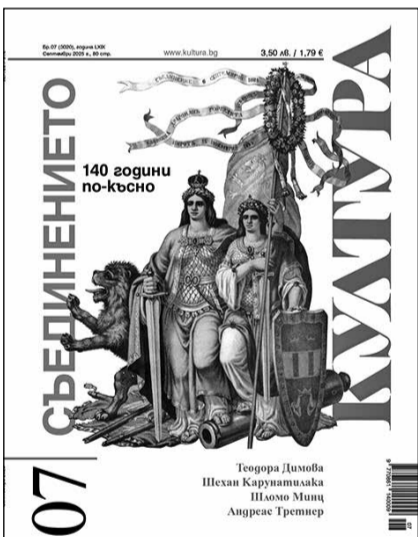

9 771310 956011

Християнство и култура, бр. 205

В центъра на новия брой 204 на сп. „Християнство и култура“ е темата за ролята на християнството в съвременния свят. В рубриката „Актуално“ е представен текстът на Шефан фон Кемпис *Папа Льв XIV. Кой е той, какви са неговите нагласи, какво ни чака – него и нас?*, а темата е продължена и в рубриката „Християнство и съвременност“, която включва *Римския призив за етика в изкуствения интелект*, както и разговор с отец Паоло Бенанти за *Изкуственият интелект, регулациите и Бог*. В рубриката „Пътища“ е представен разговорът на бившия Кентърбърийски архиепископ Роуън Уилямс с певица и композитор Ник Кейв, озаглавен *Смъртта на моя син ме върна в Църквата*. Темата „Енорията“ представя разговора с отец Анжел Дереклювиев *За ежедневните чудеса и преобразяващата вяра из улиците на „Столиново“*, а рубриката „Съременно богословие“ включва статиите на прот. Александър Мен *Животът в Църквата* и *Ролята на Църквата в съвременния свят*, както и текста на литовския мислител Антанас Мацейна *Христос като Бог на историята*. Статиите на Румяна Лечева *Кръстът е един* и на Христо Трендафилов *Градините. Между Едем и Вавилон* са обединени в рубриката „Християнство и изкуство“, а под заглавието *Писанието като Откровение* е публикувана и рецензията на о. Павел Събев за книгата *Бог, Който се яви в плът* на отец проф. Теодор Стойчев. Историческата тема в броя присъства с откъса от *Животопис на архимандрит Паисий Пастирев*, публикуван за първи път през 1926 г. Автор на картините в броя е художничката Надежда Кутева, представена в разговор с нея, озаглавен *Рисуването като доза радост*.

„Съединението на България. 140 години по-късно“ е темата на новия брой 07 на сп. „Култура“. „Румелийската мирна революция, махзарът и разделенията“ е озаглавен разговорът с проф. Милко Палангурски. И още: д-р Никола Генадиев – „Как се реши Съединението“; Данаил Юрков – „Несъгласието на Русия“; Рихард фон Мах – „Големият обрат за България“. В рубриката „Идеи“ можете да прочетете статиите на Батист Демонб – „Как дигиталното уврежда човешкото“ и на Отмар Лаходински – „Убийство в Бургтеатър“. И още: интервюта с Теодора Димова, Шехан Карунатилака, Шломо Минц, Андреас Третнер, Васил Балеv и Силвия Борисова. И още: Красимир Илиев за изкуството на Япония и Китай в българските земи до края на ХХ в.; Ангелина Георгиева за МТФ „Варненско лято“; Ирена Гъделева за успешната година на пианиста Ивайло Василев; Божидар Манов за филмовия фестивал в Карлови Вари. Фотографиите в броя са на Емил Данаилов, а разказът е на Алберт Бенбасат.

Изложба за Евгения Марс 80 години след смъртта ѝ

Временна експозиция, посветена на писателката, откриха в Къща музей „Иван Вазов“ в София

Литературен салон „Евгения Марс“ отбеляза 80 години от смъртта на писателката в къща музей „Иван Вазов“ в София със специалното участие на музикантката Мария Елмазова – внучка и единствена наследница. В рамките на събитието беше открита временна експозиция с ръкописи, снимки и първи издания на книги на Евгения Марс, която може да бъде видяна до края на октомври.

Актрисата и писателка Божидара Цекова, председател на Литературен салон „Евгения Марс“, поздрави членовете му за продължението на делото на Евгения Марс с литературни четения в читалища, болници и санаториуми. Учителката по български език и литература, поетеса и изследователка Живка Симова – автор на книгата за Евгения Марс „Обичана и отрочана“ (2004), подчерта приноса на писателката за българската култура. Тя изрази надежда, че творчеството на повече писателки и поетеси ще намери място в учебните програми – наред с Елисавета Багряна и Дора Габе. В събитието взе участие журналистката Елиана Митова, редактор и съставител на книгата „Извън сянката на Вазов“ (2015). Свои творби, посветени на Евгения Марс и на Иван Вазов, прочетоха Красимира Казанджиева и Лилия Райчева.

По примера на литературните салони в дома на Евгения Марс от първите десетилетия на ХХ век, през 1995 г. група актриси, художнички, поетеси и изследователки на литературата и изкуството възобновяват традицията. Първата председателка на Салона е изкуствоведката Делка Димитрова, а сред основателките са: Божидара Цекова, Малина Поплилова, Мара Чапанова, Красимира Казанджиева, Катя Зографова, Мариана Кирова и др. Вече 30 години Литературен салон „Евгения Марс“ издава сборника „Капчуци на надеждата“ със стихове, разкази и есета на съвременни автори.

Евгения Елмазова-Марс напуска този свят на 26 септември 1945 г. Тя е първата жена в България, която налага името си в драматургията – драмите „Божана“ (1912) и „Магда“ (1918) се радват на успех в Народния театър. Евгения Марс е автор на четири сборника с разкази, на енциклопедичен алманах, посветен на Освобождението на България, и на редица текстове за важни обществени събития от онова време. През 1920 г.

Евгения Марс

е наградена за граждански заслуги с орден „Дамски кръст“ III степен от цар Борис III. През 1927 г. е председателка на Съюза на българките за просвета и култура, а през 1930 г. става председателка и на Клуба на българските писателки. Иван Вазов посвещава 64 стихотворения на Евгения Марс, част от които включва в стихосборката си „Алюлека ми замурица“, публикувана през 1919 г.

Откриха непознат разказ на Реймънд Чандлър

Реймънд Чандлър
илюстрация
Майкъл Дж. Балсано

за голф“ и „романи за хора, които не могат да си изкарват прехраната“, пише АП.

Разказът, публикуван тази седмица в списание „The Strand“, описва автора на „Сбогом, моя красавице“, „Дългото сбогуване“ и други шедеври на криминалната проза, който идва на себе си „някъде“ в затвора за убийство, което не помни да е извършил. Обстановката включва двама непознати съкилийници, бременна жена на име Елиза и пиано в ъгъла, на което трябва да се свири легнал – но само след „девет часа вечерта“.

Главният редактор на „The Strand“ Андрю Ф. Гъли купува „Кошмар“ на търг, но отказва да разкрие платената сума. В настоящото издание на списанието той описва текста като перфектен пример за способността на Чандлър „да каже толкова много с толкова малко“. Според него „Кошмар“ вероятно е написан в началото на 50-те години, преди смъртта на съпругата на Чандлър – Сиси, която авторът споменава в бележка под линия. Сиси Паскал Чандлър умира през 1954 г., пет години преди смъртта на самия писател.

Изследователят на творчеството на Чандлър – Том Уилямс, автор на биографията от 2013 г. „Mysterious Something in the Light: The Life of Raymond Chandler“,

„Кошмар“ (Nightmare) – кратък текст на Реймънд Чандлър, е открит наскоро сред документите на личната асистентка на писателя – Жан Вундер-Дейвис, която бяха продадени миналата година чрез аукционната къща „Doyle“, събщици АП. Сред останалите вещи, продадени на търга, са пишещата машина „Olivetti Studio 44“ от 1953 г., непубликувани чернови на ранни романи и двустранен списък с 46 неща, които Чандлър мрази – сред тях: „разговори

поставя „Кошмар“ в специална категория от иронични, странни и спонтанни бележки, които авторът е оставял за Вундер-Дейвис. „Чандлър обичаше да твърди, че успехът му с криминалните разкази е дошъл лесно, и е казал на приятел, че първият му разказ – „Изнудвачите не стрелят“ – е бил приет веднага“, казва Уилямс в имейл до АП. „Но тази бележка наметква, че може би е бил по-запознат с отказите, отколкото е признавал, и ме кара да се чудя дали митът, който сам създава около успеха си, е цялата истина. Отхвърляли ли са го в криминалните списания? Или говори за откази от по-ранен етап от кариерата си? Невъзможно е да се каже, но определено ми се иска да разбере повече“, допълва още Уилямс.

А B R O A D

Поетичната книга на Владислав Христов „Обратно броене“ излезе в Северна Македония

Стихосборката на Владислав Христов „Обратно броене“ беше публикувана на македонски език от издателство „ПНВ Публикациии / PNV Publishing“, Скопие. Основател на издателството е известната писателка и преводачка Юлияна Величковска. Преводът на книгата е на Иван Шопов, дизайн – Йованчо Димоски.

Витолд Гомбрович без граници

Гомбрович и театърът: лекции, перформанс, дискусии

Публични лекции на английски без превод на американския гомбровичолог и театровед проф. Алън Кухарски (Суортмор Колидж, САЩ), театрално-музикален перформанс на аржентинския артист Хавиер Питорино и

разговор между проф. А. Кухарски и Х. Питорино.

София: Международен фестивал за алтернативен театър „Алтер Его“, СУ „Св. Кл. Охридски“, Театър-лаборатория „Алма Алтер“

14 октомври 2025 (вторник), 15–16:15 ч.

проф. **Алън Кухарски** (Суортмор Колидж, САЩ): *Witold Gombrowicz's Theatrophobia: The Playwright and His Double* (Театрофобията на Витолд Гомбрович: драматургът и неговият двойник; 40-минутна лекция с 30-минутна дискусия)

20:30–22 ч. театрално-музикален перформанс *I saw a similar desire in the tumult* (*The vice versa of the form*) на **Хавиер Питорино** и разговор между проф. А. Кухарски и Х. Питорино

17 октомври 2025 (петък), 15–16:16 ч. проф. **Алън Кухарски** (Суортмор Колидж, САЩ): *Incubation and Improvisation: Devised Ensemble Physical Theater in the United States and Poland* (Инкубация и импровизация: колективният дивайзинг физически театър в САЩ и Полша; 40-минутна лекция с 30-минутна дискусия; в програмата на „Литературни срещи“ на Катедра по американистика и англицистика, ФКНФ, СУ)

Велико Търново: 13 октомври 2025 (пон.), 10:30 ч., Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, Корпус 2, зала 301 (Славистична библиотека)

Пловдив: 16 октомври 2025 (четв.), 11:30 ч., Пловдив, Пловдивски университет „П. Хилендарски“.

Проф. д-р **Алън Кухарски** (Суортмор Колидж): американски изследовател гомбровичолог, сценограф, режисьор, драматург, преводач, куратор, редактор, критик, който изучава съвременния полски и американски театър и театрални практики, танцовото и оперното изкуство. Режисьор на поставения този сезон в Музикалната академия в Катовице (Полша) на физическия театрален спектакъл по мотиви от „Венчаване“ и „История“ от Гомбрович „Безграничия“ (Bezkręsy).

Хавиер Питорино: аржентински музикант, композитор, изпълнител, силно вдъхновен от творчеството на Витолд Гомбрович. През 2024 г. е на сцената в музея на Гомбрович във Всола (Полша), а през 2025 г. перформансът му по Гомбрович отново е част от европейското му турне. В него той смесва експериментално глас, електрическа китара, граматизирани сцени и многоезични прочити от „Феридурке“ и други произведения, като така цели да въвлече публиката в диалог с творчеството на Гомбрович. Стремещт на Питорино е да размие традиционната граница между изпълнител и зрител, като създаде сетивно и провокиращо преживяване.

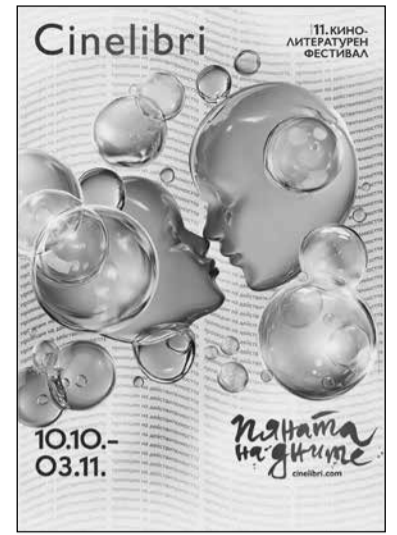
Благодарение на: Витолд Гомбрович в България, Институт за литература към БАН, Полски институт в София, Театър лаборатория @лма @лтер, Суортмор Колидж, Министерство на културата, СУ „Св. Кл. Охридски“ (ФСАФ, катедра „Славянски литературни“; ФКНФ, Катедра Американистика и англицистика), Театрален колеж „Любен Гройс“, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ (Филологически факултет, катедра „Славистика“), Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“ (Филологически факултет, катедра „Славистика“; Педагогически факултет, катедра „Естетическо възпитание“, катедра „Музика“), НБУ (Център за теория на изкуствата и съвременни художествени практики), Къща за литература и превод.

Няколко литературни премиери предвижда програмата на 11-ото издание на „Синелибри“

Литературни премиери и кино-литературни срещи и събития в София предвижда програмата на 11-ото издание на „Синелибри“, съобщават организаторите. Те информират, че сред гостите, с които зрителите на фестивала ще могат да се срещнат на живо, са личности с многостранен талант и изяви в различни области на изкуството като Юнас Карлсон и Майк Дауни.

На 11 октомври вечерта в кино „Одеон“ е планирана кино-литературна среща с шведския писател, драматург и актьор Юнас Карлсон. Той ще представи в София романа си „Дъждовният човек“ (изд. Колибри, 2025), който вече има екранизация под режисурата на Ханес Холм, с Роберт Густафсон в главната роля. Преведена на български от Стефка Кожухарова, тази история запознава читателите с Ингмар Карлсон, възрастен човек, който живее в малък провинциален град в Швеция и отказва да спазва неписаните правила на местната общност.

Непосредствено след представянето на книгата ще бъде показан филмът „Стокхолмски истории“ на режисьорката Карин Фален. Освен че е съавтор на сценария, Юнас Карлсон изиграва една от главните роли в тази пленителна хумористична грама, преплитаща съдбите на петима души, посочват от екипа. Организаторите отбелязват, че специален гост на 11-ото издание на „Синелибри“ е и Майк Дауни, водещият ирландско-британски филмов продуцент, публицист, университетски преподавател, председател на Европейската филмова академия (ЕФА). Дауни е носител на отличието офицер на Ордена на Британската империя, а през 2022 г. университетът „Ворик“ му присъжда почетното звание „доктор хонорис кауза“ за значителен принос към световното кино. По думите им в България е известен и като автор на приключенската мистерия „Златото на Истрия“ (изд. Колибри, 2023), книга първа от трилогията „Цветовете на Истрия“.

На 27 октомври Майк Дауни ще представи в столичната галерия „One“ втората книга от поредицата, озаглавена „Истрия в черно“. По думите на организаторите романът разказва за семейни загадки и тайни от миналото на едно хърватско семейство в три бурни исторически периода.

Майк Дауни е и копродуцент на завладяващата биографична грама „Франц“, дело на полската режисьорка и сценаристка Агнешка Холанд. „Филмът представлява удивителен калейдоскоп от събития, фразменти, сънища, писма и оцелели истории, от които изплува портретът на един от най-знаменитите творци на миналия век – Франц Кафка“, посочват от екипа. Като продуцент и председател на ЕФА Дауни ще се включи в панелните дискусии на Международния форум на литературните адаптации ВОВ 2025, който ще се проведе на 25 октомври. Гостите на форума ще имат достъп до премиерата на „Франц“ в присъствието на Холанд, която ще се състои на 25 октомври вечерта. *Проектът се реализира с финансовата подкрепа на Национален фонд „Култура“ по програма „Фестивали“ 2024. „Синелибри“ е част от Календара на културните събития на Столична община за 2025 година.*

ПРОЧИТИ

Деликатни и тревожни – разказите на Елена Владаряну

Десет кратки разказа съдържа сборникът „Август“ на румънската писателка, поетеса и журналистка Елена Владаряну. Литературният ѝ дебют е точно в началото на века – през 2000 г., а тя често е наричана „сърдитото момиче на румънската поезия“ заради ангажираността си с тревожни социални явления, както и с обговарянето на присъствието на жените в обществото („и като цяло не ми

харесва / и не желая нищо. / само пространство, в което да се чувам / как вдишвам и издишвам. толкова“, заявява в синкопирани, кратки изречения лирическата ѝ героиня). На български език имаме привилегията да четем и поезията, и разказите на Елена Владаряну във внимателния превод на Лора Ненковска.

Сборникът с разкази „Август“ разказва съвременни истории – такива, каквито могат да се случат в прашни ваканционни градчета или на затънтена хижа, сред тумба познати или на кратка семейна почивка, на която отиваш с малкото си дете. Героите са живи, плътни, уловени в ежедневната рутинна динамика. И точно там, в дребните детайли на всекидневието, в опитите да предпазиш децата си или в решението да не помагаш на друго човешко същество, се отварят лакуните на ранимостта ни като човешки същества. Там някъде една от героините ще вземе решението да се самоубие (в почти недоловимото усещане за разруха, което познаваме от майсторския „Идеален ден за лов на рибка бананка“ на Селинджър).

Елена Владаряну владее до съвършенство фините механизми на речта, с които да нагнетят напрежението, докато уж нищо страшно не се случва на героите ѝ. Разказите от сборника „Август“ са тревожни (но в никакъв случай угнетителни) именно заради уловения безапелационно най-познат съвременен страх – този от смъртта.

Страхът от смъртта, но и страхът от света – с него майките предпазват децата си колкото инстинктивно, толкова и рационално. С този прастар ужас, но и с пренебрегването, със загърбването му са ангажирани повечето герои от сборника „Август“ дори когато стоят в ембрионална поза, застинали между хвърчащите коли на магистралата – образ, чудесно уловен и от художничката на корицата София Попйорданова. Както човек понякога застива срещу времента в себе си, срещу собствените си вътрешни монолози, гняв и неудовлетвореност. Но и както умен, чаровен светски мъж успява да играе с идеята за опасност със собствените си гости, които е поканил на парти, намигащо към мащабите на забавленията във „Великия Гетсби“.

Още нещо свързва героите в сборника и това е подвластността им на желанието да съхранят, да опазят – себе си, друг човек, живота. Така инстинктът към оцеляване се облъсква с подмолните течения на увлечеността или страха от Танатос.

Сложността на личното преживяване и оцеляването, интимните, тайни липси и травми, граничните състояния и вътрешните монолози – това е оптиката, през която Владаряну деликатно, но без шлюзи се вглежда в света на героите си. Отвъд сюжетите, в които лесно може да се себепознае всеки съвременен човек, акцентът пада върху скритите междуличностни разриви, манифестира женската чувствителност, търси причините за трудните избори, които се налага да правим уж набързо, сред останалите ежедневни задачи. Езикът на Елена Владаряну напомня линията на кардиологично изследване – чиста, ясна и назъбена в пикови, опасни за живота моменти. Отказът на

авторката графично и пунктуационно да маркира пряката реч допълнително засилва чувството за отстраненост, но и тревожността, многогласната общочовешка болка. Читателят сякаш е приканан да присъства в „стаята“, в действителността на тези разкази, да чува гласовете, паузите, затаеното, нарочно премълчаното. Но и най-значимото от света на героите се „чува“ именно във вътрешната им стая, в монолога им, който прекрива границата между казано наум и изречено на глас.

Защото точката, в която героите биват разкрити или се саморазкриват често е именно там – в онова, което не бива да бъде изречено, дори да има силата да ни чуупи. Това са разкази, в които малки, но разрушителни ситуации се вбиват императивно в живота на героите, болят, променят траекториите на животите им, карат ги да преосмислят доскоро познатото.

И ако за момент си припомним революцията, която предизвикват в киното Ларс фон Триер и компанията му около манифеста „Догма 95“, ако си припомним нарочно наложената ограниченост на похватите, липсата на специално осветление, камерата, с която предпочитат да снимат „от ръка“ и която вместо стабилна картина предлага тревожна, трептяща, силно субективизирана гледна точка – точно това в известен смисъл прави и Елена Владаряну с този крехък сборник разкази. Предлага ни менлива, неясна, деликатна картина. Сцена, в която фигурката на съвременния човек върви колебливо, затворена в собствената си самота, в собствения си език – сред многогласната гълчава на света. И някак намира сили да продължи да оцелява.

ИНА ИВАНОВА

Елена Владаряну, „Август“, прев. от румънски Лора Ненковска, изд. „ICU“, 2025

Джовани Ариги, „Дългият двайсети век“, прев. от английски Димитър Стъев, изд. „Изток-Запад“, 2025, 448 с., 39,12 лв.

„Дългият двайсети век“ проследява епохалните промени в пространствената

конфигурация в процесите на натрупването на капитал, настъпили през последните 700 години. Джовани Ариги прави майсторски синтез между социална теория, сравнителна история и исторически нарратив, докато обрисова структурите и агентите, задаващи хода на световната история в течение на цяло хилядолетие. Стъпвайки върху идеите на Бродел, Ариги твърди, че капитализмът се е развил като последователност от „дълги векове“, по време на които изгрява нова световна сила, упражняваща контрол върху разширяващото се пространство на световната икономика. Авторът проследява скромното начало, разрастването и дезинтеграцията на установените от класите хегемони взаимовръзки между капитал, държавна власт и геополитика.

Доротея Бранд, „Да станеш писател“, прев. от английски Петя К. Думитрова, изд. „Enthusiast“, 2025, 168 с., 21,51 лв.

Освежаваща със своята краткост и достъпния си език, „Да станеш писател“ остава актуална

десетилетия след като е написана. Авторката Доротея Бранд вярва, че макар хората да имат различни таланти, всеки може да пише. Трябва само да открие „писателската магия“ – нещо, което всеки от нас притежава в по-голяма или по-малка степен. С близък поглед към великите писатели от нейното време – Вирджиния Улф, Едит Уортън, Едуард Морган Форстър и т.н., – Бранд дава практически, но вдъхновяващи съвети за това как да намерите подходящото време за писане и как да бъдете крайно дисциплинирани в това отношение. Тя ще ви помогне да изградите самоувереност и да измамите подсъзнанието си, което се опитва да ви саботира; ще ви предложи упражнения, с които да добиете правилната нагласа и да постигнете постоянство; ще ви покаже как да обуздате подсъзнанието, да влезете в „творческа кома“ и как да бъдете свой собствен критик.

Юнас Карлсон, „Дълговният човек“, прев. от шведски Стефка Кожухарова, изд. „Колибри“, 2025, 198 с., 20,47 лв.

Ингмар Карлсон е сърдито старче, което живее в малко провинциално градче в Швеция, не общува

с никого и отказва да спазва неписаните правила на местната общност. След като заубва обичаната си съпруга, единственото нещо, което придава смисъл на живота му, са грижите по голямата и розова градина. Розите обаче се нуждаят от вода, а от началото на лятото не е паднала и капка дъжд. Ингмар решава да използва крана в задния си двор и скоро открива странна взаимовръзка – всеки път, щом го пусне, за да полее цветята, над града му завалява. Невероятните му способности го изпъхват с трескаво въднение и той започва да ги използва, за да гразни съседите си и да им погажда номера.

За неокончателността на войната в *postbellum* човека – „Аз?“ на Петер Флам

Остаряват ли литературно войните? Заклещени между два продължаващи, дигитално достъпни, смазващо визуално конфликта, не гледаме ли дори на онези от началото на миналия век като на неактуални с техния толкова различен вече свят? Признавам, че си го помислих за миг, когато зачетох „Аз?“ на Петер Флам – но оптиката ми бързо се пренастрои, защото макар реалностите и технологиите да се променят, войната, уви, си остава същото метафизично чудовище. Псевдонимът зад този дебютен роман, издаден през 1926 г. и потънал в небитието до неотдавнашното му заслужено преоткриване, принадлежи на родения в еврейско семейство лекар Ерих Мосе (1891 – 1963). През 1933 г. той е принуден да напусне родния си Берлин и да се установи в Ню Йорк, където работи като психиатър и психоаналитик (сред чито пациенти впрочем е самият Уилям Фокнър). Този роман обаче не е за Втората, както би могло да се предположи, а за Първата световна война, и е антивоенен не защото се фокусира върху самата нея. Напротив, в него липсват всякакви разкази или графични описания на военновременни действия. Мощта на текста идва именно от това, че действието започва в първия ден на мира – тогава, когато героят трябва да излезе от неестествената си функция на войник и да се завърне към уж присъщите си битово-жителски роли. Когато започва дръзката му, екзистенциално потрудна, перфидна и нееднозначна битка: за вписването обратно в живота и линейното време, за отвоюването на изгубената нормалност (била ли е такава някога?), за реконструирането на дома. Когато вече „във въздуха не хвърчат крайници, нито кръв, нито разкъсани тела. Тихо е. Всичко. Окончателно“. Е, този роман оспорва именно заблудата за тази окончателност – че войната свършва с оповестеното слагане на оръжие. Пристъпването в следвоенния живот бива сравнено с излизането от подземието на Каспар Хаузер (появил се само за да падне пронизан до смърт няколко години по-късно). Напомняйки сила на Бернхард и един лишен от сарказма (но не и от екзистенциалния цинизъм наред с квазимелодраматичността си) Селин, „Аз?“ ни предлага невротичния, несвързан, трескаво възбуден и клаустрофобичен монолог на своя разказвач в това психологическо изследване на травмата на поствоенния човек. Състоятелният хирург Ханс Щерн се завръща в дома си след войната променен, объркан и подозрителен към всичко. Всъщност се завръща не той, а бедният пекар Вилхелм Бетмутх, открил трупа му във Вердюн и присвоил паспорта, а респективно и идентичността му. В крайна сметка връщат се ведно. Може би защото всеки оцелял от войната е едновременно и жив, и мъртъв. Макар посоката на кражбата да е ясна, усещането е, че не просто оживелият е присвоил идентичността на убития в своя (социална или искейпистка) изгода, а че сам мъртвецът е използвал оцелялия, за да говори и достъпни живота си чрез него. Следвайки уж логиката, че „името прави човекът“, героят в тази класическа *Doppelgänger* схема остава дифузен, колеблив, превключващ между същностите на двамата – вкл. граматически, понякога дори по средата на абзаца. Това взаимно флуидно проникване пронично води към идеята за изравняващата сила на войната – и сред воюващите, а може би и сред очакващите ги („няма съдби, няма различия, няма офицери, няма богаташи, няма работници

и простолодие: ние сме голи, голи смъртни човече!“). Пекарят Вилхелм Бетмутх, тръгнал не към майка си и сестра си във Франкфурт, а към семейството на лекаря Ханс Щерн в Берлин, не само ще бъде разпознат като последния от тези чужди за него хора, ами сам ще ги припознае, ще се окаже напълно способен да извърши лекарската си професия, да бъде влюбен в съпругата, да вярва, че бебето е неговото, и т.н. Същевременно, когато съдбата по-късно го среща с истинските му роднини, те вече няма да могат да го *видят*. Защото, макар заварената реалност да е уж същата, цялото възприятие за нея е белязано от подозрителност, помрачено, различно. Както винаги различен – *друг* от себе си, *о-без-образен* – *postbellum* човекът. Не защото е самозванец, както лесно можем да се заблудим от този сюжет, а защото абсолютно същото би било и ако всеки от двамата герои се бе върнал в собствените си дом. Темите за отчуждението, бездесъщото чувство за самота, непринадлежността, отстранеността от „своето“ са централни. Единствената реципрочност на своята параноична подозрителност Вилхелм-Ханс ще срещне в отношението на домашното куче, което още в началото го захапва и дълго време е враждебно и агресивно към него. Кучешкото присъствие и реакции се превръщат в мотив, прекосяващ цялата книга, в символ на отказаната гостоприемност от страна на нормалния свят. Макар и това да са лесно предвидими морални преображения, да, Вилхелм-Ханс ще отхвърли с погнусна хищническа страст на доскорошната любовница и предателството на другаря си, ще се прилепи патетично към пречистващата сила на любовта, ще спаси в жест на социална правда сестра си... Но този мелодраматично преосмислен след войната морал, съзливо-патетичните сцени, еснафските любовни драми... цялата кухост на това е подгрявана с реципрочен цинизъм, графичност и фатализъм в монолога от първо (чие?) лице. Флам лабира шизофренично, сменяйки интереса на героя си с безчувственост, емпатията с равнодушие, верността с порив към пошлост, нежността с агресия, умилението с отвращение, страстта с гротесково-комични сцени т.н. Лустрото

на лесния, идеализиращо-поучителен нарратив пада, инстинктите се оголват, пленността прозира черепно отдолу. Сантименталността на срещата между Вилхелм и истинската му майка, която той умолява да го разпознае, само мигове по-късно, след издъхването ѝ, се срива под констатацията му на тръзване, че „не се е случило нищо особено, един мъртъв човек, една бедна стара жена, не можах да помогна“. В този контекст характерен за Флам е фокусът върху детайлите (по Достоевски и свърхсензитивността на осъдените на смърт). Те не просто изпъкват, а се блъскат хиперболизирани в героя, гнетят, погнусяват, изтощават нервите и сетивата. Телесността на човека – навън, в леглото, в кабинета – е напращава. Една непрестанна треска, в която светът поглъща героя хищно, грабливо. Наситените описания на непосредственото преливат в интроспективно-философски размисли за човешката идентичност, за преходността, за вопъла на „огромната пуста вселена“, който ни привиква. Вместо да говори за бойните полета с безброй разкъсани тела например, Флам постига много по-силен ефект, избирайки да опише пръста на свое пациентче (Куртхен) в мирното време. Този забрал, обезобразен пръст ни поразява далеч повече, несъзнателно отвеждайки въображението ни към страховити военни картини (ако това тук, в кабинета, е толкова страшно натуралистично, то какво ли е там, на фронтната линия, в окопите, в разораните от труповете полета?). *Ние* ли сме все още без името си, без телата си, без дори една част от нас (както този пръст), пита се Флам. Какво оцелява от оцелялия във войната?

... всички кръвни телца бързат натам, в тъканите се води битка, Куртхен е като местност, като бойно поле, в него се води битка, той вече изобидо не е в пръста си, не е повече своя пръст, който е вече съвсем сам за себе си, ако сега бъде отстранен с нож и трион, ако се изтегли назад кожата с щипци, отреже се и заше, що за пръст ще се намира там в кофата, това също ли ще си ти, Куртхен (...) къде започваш и къде свършваш?!

Мотивът „не аз“, повтарян като в транс много пъти, затваря началото и края на този монолог, проблематизира идентичността изобщо, авторството на гласа зад разказа:

Не аз, господи съди, един мъртвец говори с моята уста. Не аз стоя тук, не моята ръка се вдига, не моята коса е побеляла, не мое е деянието, не мое е деянието.

Регувайки онова „исках само да се измъкна от калта, да започна нов живот“, нуждата от пречистване и възраждане, убеждението, че любовта надвишава всичко, от една страна, с желанието да се оттегли навеки в лобното си място наред хищното завхряне на съществващото, засмукващата амниотична мръсотия на живота, апокалиптичното смирение пред истината, че „всичко е свършено, бездна, в която ще се сгромолясаме“, „Аз?“ се превръща в своеобразна класика на немската литература, актуална и днес. Преплитайки реалност и мистификация, илюзия и натурализъм, Флам създава една трансова, психеделична атмосфера, валидна и в днешното страшно време. Един пронизващ поток на мисълта, който (не на последно място) е и превъзходно преведен от издателката на романа – Даря Хараланова.

АНТОНИЯ АПОСТОЛОВА

Петер Флам, „Аз?“, прев. от немски Даря Хараланова, изд. „Акваариус“, 2025

Българското кино на „Златна роза“

Между 16 и 23 септември най-новото пълнометражно и късометражно българско кино бе показано в рамките на тазгодишното 43-то издание на „Златна роза“. Селектираните заглавия отразиха разнопосочни теми и стилистични подходи, опитващи да уловят свързващото между личните преживявания и социалните процеси. Безспорно и тази година бе продължена тенденцията от последните издания за балансирано представяне между авторско и зрителско кино, без непременно да се стига до взаимно противопоставяне. Наред с това ясно се открих разнопосочност в авторските търсения между онези, изградил стилизирано кинематографична атмосфера и други, подчинени изцяло на телевизионна естетика. А Варна по традиция остана мястото, което да събере киното ни и неговите автори. Тази година в конкурсната програма бяха включени 17 пълнометражни, 23 късометражни продукции и два сериала, от които победител стана „Те, вълните“ на Неда Морфова и Петър Крумов. Паралелно в програмата „Открити хоризонти“ се състояха ретроспективни прожекции, посветени на 80-годишнината на Руси Чанев, който пък припомни по време на получаване на наградата си, че на същата дата – 18 септември, е родена и Катя Паскалева, от чието рождение също се навършват 80 години. Бяха почетени и актьорите Георги Парцалев и Георги Калоянчев за техните 100-годишнини от рождението им. Последната отбелязана годишнина беше тази на проф. Вера Найденова, която навърши 90 години и бе отчетен приносът ѝ към кинознанието у нас.

Някои от продукциите вече бяха показвани в големите кинозалони като „Плът“ на Димитър Стоянович, повече регистрираци, отколкото изследващи процесите около посрещането и приемането на смъртта, и „Гунди – легенда за любовта“, биографичен портрет на известния футболист Георги Аспарухов. Авторите насочват вниманието не само към спортните му постижения, но намекват и за политическото вмешателство на Държавна сигурност в живота му. Историята успя да привлече огромен брой зрители в кинозалоните, а създателите ѝ се превърнаха до известна степен в популисти на българското кино, уловили вълната на общественото обединение около добрите примери. Тази продукция бе отличена по време на фестивала с Наградата на Варна, а авторите вече обявиха амбицията за следващите си проекти – биографии за Емил Димитров и Лили Иванова.

Големият носител на „Златна роза“ стана „Made in EU“ на Стефан Командарев – филм, който тепърва започва своите срещи с българската публика. Продукцията, включена в селекцията на фестивала във Венеция, беше отличена у нас и с наградата за главна женска роля за изпълнението на Гергана Плетнъова, както и с приза на младежкото жури. „Made in EU“ ще открие и тазгодишното издание на „Киномания“,

след което започват и прожекциите му в кинозалоните. Действието е ситуирано в малък български град (подобно на предходния „Уроците на Блага“), където привидно COVID пандемията е факторът, който руши сплотения колектив в местен шивашки цех. Но зад нея се крие далеч по-дълбока и устойчива зараза на липсата на емпатия и доверие, превръщащи най-слабите в жертви. Режисьорът отново работи със сценариста Симеон Венциславов и оператора Веселин Христов. Камерата визуално изгражда дистанцирана синьо-сива тоналност, илюстрираща сурова реалност в периферен район, където безработицата дава сила на работодателите да експлоатират служителите си и да прехвърлят върху тях отговорността за собствените им провали. И ако в предишния си филм „Уроците на Блага“ (който също получи голямата награда „Златна роза“, поделена с „Диада“ на Яна Тимова) Командарев изведе безпътницата в страната чрез падението на отделния персонаж, то сега фокусът се разширява до по-тревожна колективна диагноза. През личната грама „Made in EU“ представя вирусно социално разпадане на общество, което със стряскаща лекота се облюшка между крайности и доброволно се оставя да бъде жертва на очевидни манипулации.

Подобна критика към обществените нагласи, готови да се откажат от собствената си отговорност и да посочат като виновник за всичките си беди най-крехките или просто различните от тях в името на удобната илюзия, се вижда и във филма на Милко Лазаров „Стагото“, отново със сценарист Симеон Венциславов, но този път и с Екатерина Чурилова. Режисьорът също е от тези български автори, чиито продукции намират пътя си до европейските фестивали, като първият му филм „Отчуждение“ е с показ във Венеция, а вторият „Аза“ – в Берлин. В „Стагото“ сюжетът е притчов, въпреки че нищи текущи проблеми, свързани с миграция и корупционни схеми. Персонажите отново населяват малък район, в който отново болест мори, но този път не хората, а стагата им. В близост до тях и несгодите им живеят малката Тарика (Весела Вълчева) с нейния баща Али (Захари Бахаров). Те са хем съпричастни със случващото се, хем отдалечени от него – на върха на хълм, където се намира къщата им. Различен е не само етносът им, Тарика има генетично заболяване, наречено поетично „пеперудени криле“. Тази нейна особеност допринася за метафоричното описание на героинята и нейната крехка деликатност в един неприкрит суров свят. Именно нейната различност се оказва и поводът местните да я набедят за сполетяващите ги нещастия. Филмът е пестелив на думи, с поетизирана естетика, напомняща на магически реализъм, а Милко Лазаров свързва героите, наблюдавайки мъчаливите им действия. Тарика е мистична, дори неземна. Яркото ѝ присъствие е уловено изключително внимателно и от камерата на Калоян Божилов, който получи приза

за операторско майсторство на „Златна роза“ за неговите съзерцателни кадри. В същото време поетизирането на двамата основни персонажи се усеща като несплотен контраст със смяната на тона към по-директните послания за глободневните теми с корупцията и миграцията. Филмът получи още няколко отличия – Специалната награда на журито, Наградата на критиката за пълнометражен филм и Наградата за музика на Пенка Кунева.

Още една продукция нищи експлоатацията в днешно време. „Безсрамните“ на Константин Божанов взе приза за режисура. Подобно на шивачките в „Made in EU“, експлоатирани в българските фабрики, тук жените са употребени през телата им и превърнати в инструменти за печалба. И ако при Командарев отразено насилие е по-скоро икономическо, то при Божанов е изразено през интимността на тялото. Тук различieto в главните героини се съдържва от една страна в нехаресването на противоположния пол, а от друга, в нежеланието им да се приспособят към установените правила, пренебрезващи правото им на свободна воля. Критиката е отправена към лицемерието на традиционните ценности, в които жените са сексуално употребени на фона на религиозно целомъдрие. „Безсрамните“ също е от продукциите, успели да получат своето представяне на големите кинофестивали, като филмът беше показан в секцията „Особен поглед“ на кинофестивала в Кан, а една от актрисите, изпълняваща главната роля – Анасуя Сенгупта – спечели награда за най-добра актриса в тази конкурсна програма. Възщност с последната си история Божанов съвсем се отдалечава от българската действителност, като посочва категорично своите космополитни търсения, тръгнали от българските пращи улици с „Аве“, преминали през „И има светлина“, където все още си личат знаци от реалността ни, за да разшири посоката на търсене към все по-глобални и универсални теми.

Отново в мрачната тоналност е решен и отличеният за игрален дебют „Пакет вечност“ на Магдалена Илиева. Филмът влиза не съвсем хармонично черен хумор с грама, за да насочи вниманието също към хората в периферията, докато засяга темите за забутата и прошката. За изпълнението си в тази продукция Стоян Дойчев получи наградата за мъжка роля.

И в късометражната програма темата за неприемането на различните излезе на преден план в отличения филм на Жорж Ванев „Гадже“, който разглежда любовта на двама тийнейджъри от различни етноси. По-лобопитен се оказа фаворитът на критиката „Egaserhead в плетена торба за пазар“. Режисьорката Лили Кос потапя историята в 90-арската атмосфера на настръхналост и несигурност. В прашно предградие, сред VHS касети, жегата и скука, едно момиче предприема почти героичен ход да се докопа до пиратско копие на „Egaserhead“ на Дейвид Линч. Препятствията, които ѝ се налага да преодолее, се превръщат в емоционален бунт срещу ограничението и онзи стремеж към това човек да е верен на личния си избор. Филмът също е сред заглавията с фестивално участие – показан в Кан в рамките на Секцията на критиката.

Тазгодишните заглавия на „Златна роза“ подредиха до голяма степен сходни авторски търсения около миграцията, (не)приемането на различните, извеждане на онеправданите от периферната им зона. И същевременно, с малки изключения, авторите, в желанието си да изведат социално критичните си послания, се надпреварват да илюстрират едностранчиво тягостна реалност, в която колективната маса задължително смачква отделния човек, чието участие изглежда по закон обречено и вечно изпълзващо му се.

Калиан Брадли, „Министерство за времето“, прев. от английски Мария Димитрова, изд. „Ибус“, 2025, 344 с., 21,90 лв.

В близкото бъдеще млада държавна служителка получава предложение за назначение на нова длъжност, на която ще взема мечтаната от нея заплата, а малко след това разбира и точно по какъв проект ще работи. Наскоро създадено тайно министерство към правителството набира „преселници“ от различни исторически периоди. Нейната задача е да бъде „водач“ – да съжителства с преселника, известен като Обект 1847, или капитан втори ранг Греъм Гор, да му помага при адаптирането и да го наблюдава. От историческа гледна точка Гор е починал по време на обречена експедиция до Арктика, започнала през 1845 г., затова е малко озадачен, че се налага да живее с неомъжена жена, която редовно носи поли над коленете и борава със странни за него понятия като „пералня“, „спотифай“ и „разпадането на Британската империя“.

Абдуразак Гурна, „Кражба“, прев. от английски Калоян Изнановски, изд. „Лабиринт“, 2025, 254 с., 23,90 лв.

В първия си роман, откакто през 2021 г. бе удостоен с Нобелова награда за литература, Абдуразак Гурна, ненадминат майстор разказвач, предава духа на времето, когато светът изживява шеметни промени. В началото на XXI в. трима младежи от Танзания навлизат в своята зрялост. След като завършва университет, Карим се завръща в родното си градче с нови надежди и амбиции. Фаузия вижда в Карим възможност да се спаси от задушващата среда, в която е израснала. Двамата помагат на Бадар, бедно момче, което все още не е сигурно, че бъдещето му веща нещо добро. Когато технологиите, туризмът и неочакваните възможности и беди достигат до тяхното тихо кътче от света, всеки от тримата търкува по различен начин какво означава да вземеш съдбата си в свои ръце.

Джералд Мърней, „Равнините“, прев. от английски Стела Джелепова, изд. „Лист“, 2025, 168 с., 22 лв.

Млад кинорежисьор пристига в земите на богатите земеделци в Австралия, за да заснеме филм за равнините, но постепенно се оказва въввлечен в свят на видимото и невидимото, на пространствата, които населяваме отвъд географията, свят, в който времето тече различно, а мисълта и съзерцанието са по-важни от всичко друго. В този хипнотичен роман Джералд Мърней превръща безкрайните равнини във вътрешността на континента в метафора за вътрешния живот.

Гергана Плетнъова във филма „Made in EU“, снимка „Златна роза“

Добрите духове на поезията: Разговор с Никола Петров

Помниш ли момента, в който от читател се пристраши да пишеш поезия? Какво се промени в Никола, който написа „Въжеуграч“, за да стигне до Никола, който написа „Ето го разкаяния победител“?

При мен преходът беше по-скоро от пишещ към четящ: първият ми опит да напиша стихотворение се случи още преди първи клас (също си измислях и едни „приказки“, които записвах на касетофон, вдъхновен от радиотеатъра). Когато започнах и да чета повече, осъзнах, че поезията може да бъде безкрайно много неща – не само тези, които си бях представял. Склонен съм да мисля, че човек не се променя с годините, а по-скоро едни или други негови черти излизат на показ според обстоятелствата. Така и аз съм същият, какъвто съм бил в първата си книга, макар и да изглежда иначе.

С времето преживяваме трусове от всякакъв характер – лични, социални, ако щеш, и световни. Могат ли за теб трусове да бъдат индуциращ фактор при писането на поезия?

Представата ми е, че човек се ражда с предразположението да бъде поет, а трусове са житейски жребий, който отразяваме в писането си, независимо дали искаме. Ако не преживееш никакви трусове, може би ще пишеш само импреси – но аз не вярвам някога да е бил възможен живот без трусове.

Вроденият талант да бъдем щастливи. Чувстваш ли се щастлив в писането? Докъде би могъл да стигнеш в разузнаването на поезията? Поставай ли си крайни цели и стабилни опори, или по-скоро предпочитай красотата и неизвестността на свободното падане?

Да, винаги се чувствам щастлив, когато пиша. Не си поставям никакви цели и не мисля, че е нужно да я разузнавам, по-скоро да живея с нея.

Споделяш, че не вярваш в свръхестествената сила на думите, но вярваш в утехата на изричането. Прави ли вербализирането на поезията от нея още по-силно оръжие? Изобщо като оръжие срещу какво може да бъде ползвана поезията?

Ако съзнателно се опитваш да ползваш поезията за каквото и да е, по-скоро няма да се получи. Тя може да бъде оръжие и щит срещу всичко, но това е по-скоро нейна функция, отколкото цел.

„Вербализирането“ на глас е частен случай – ще направим същото, ако я изричам наум. Не знам как този жест ми дава утеха, но се случва.

Много са малко българските поети, които знаят собствените си стихотворения наизуст. Дълго ли се подготвяш за едно твое четене? Имаш ли свои специални ритуали преди да излезеш на сцената?

Преди близо 18 години, при едно от първите ми излизания на сцена, си казах, че публиката ще бъде по-благосклонна към мен, ако опитам да си произнеса стиховете наизуст.

Така си и остана. Преди всяко четене тренирам на глас една седмица, по около 10-15 минути на ден, или по колкото ми е приятно. Имам и ритуали, но те ще останат тайна.

„Побиват ме тръпки от поезията на Никола“, чувал съм да казват мои приятели, четящи поезия. Може ли този своеобразен страх да има катарзисно и очистително действие за читателите? Проявяваш ли интерес как влияят текстовете ти върху публиката?

Надявам се да не са непременно лоши тръпки. Има поети, които не търсят споделяне. Аз уважавам това, но не съм от тях: у мен има инстинкт да се показвам в писането, колкото и да не искам да се показвам извън него, а може би именно заради това. Така че въздействието върху публиката ме вълнува силно. Но ако се е получил катарзис чрез страх, това не е нарочно.

Пророкуването като код, даващ информация за бъдещето, но и за миналото. Какво би искал да не проспят твоите читатели, какво да не подминат?

Избягвам да предписвам каквото и да е на четящите – те ще обърнат внимание на едно или друго според собствения си натюрел.

Мисълта за пророкуване, обърнато към миналото, е интересна. Може би сме неспособни да не гледаме назад дори и в пророчеството.

„Имам едни призраци, те са ми единствените близки“, пишеш в едно от стихотворенията. С призраците на кого/какво общуваш?

Общувам ежедневно с едни добри духове, не призраци, и ми е приятно да си представям, че все още са наоколо и ме напътстват.

Призраците са нещо друго – може би символ на едни лични страхове. Но с тях също се опитвам да се сприятеля, защото, ако ти е писано да съжителстваш с нещо, какво друго можеш да сторши?

„Някой е сменил земята“, кой е този, който разполага с животите и съдбите ни? Имаме ли силата да променяме хода на историята, или всички сме просто наблюдатели, които имат правото единствено да констатирам?

Не казвам дали „някой е сменил земята“ е фикция, сън или истина. Също не казвам кое би било по-утешително: земята ни да остава същата или да се променя. Защото не знам.

В моя светозглед никой не разполага със свободна воля – нито хора, нито богове. Не твърдя, че този светозглед е непременно верен, но според него живея. Следователно мисля, че ние имаме силата да променим хода на историята – сила, задвижвана от наследени наклонности и случайни обстоятелства; имаме и свободата да го направим (свободни сме, защото не знаем какво ще

Никола Петров, снимка Рагослав Иванов

се случи). Просто нямаме избор. Можем само да се надяваме, че е за добро.

Великият губец е един от ярките образи в книгата, ще му простим ли, ако той се появи?

Ако му се прости, как ще продължи да е губец? Този образ ми е интересен, защото разстоянието между величието и провала, и изобщо разстоянието между „пълноценния“ живот и бездната, е нищожно. Невъзможно е да забележиш кога едното е преминало в другото. По-комфортно е да мислиш за светлината и мрака като за отдалечени крайности, но ако се случи веднъж да ги видиш толкова близо, това остава у теб завинаги.

Нека за финал се върнем към живота на „Ето го разкаяния победител“ сред своите читатели. След софийската премиера ти се среща с пловдивската публика, лялото имаше участие на „Аполония“, а есенна започна новият сезон на едни твой любим формат „Актьори срещу поети“. Какво научи за книгата си, което не беше подозирал? Способни ли са книгите да изненадват авторите си дълго време след своето излизане?

Колкото се притеснявам да излизам на сцена, толкова и обичам да го правя – така че всички тези събития ме радват.

След като излезе книгата, научих от няколко отзива, че често сменям личните местоимения – аз, ние, вие, ти. Никога не се бях замислял за това – и продължавам да не се замислям, докато пиша. Самата книга, така както аз я чета, не може да ме изненада с нищо, но начинът, по който я четат другите – винаги.

Разговора води ВЛАДИСЛАВ ХРИСТОВ

ПРОЧЕТЕНО ДНЕС

Цената на живота

Откритията стигат до нас по път, който трудно можем да си представим. Въпреки че всекидневието често напомня на продукт за масова употреба, в него все така дебнат изненади.

Книгата днес също извървява странен път до своя читател. Както и познанието. И ако в тях има нещо непреходно и ценно, те всячески странят от опитите за подреждане, категоризация и употреба, съобразена с личните планове.

В днешни дни често се говори за истините, които определят живота ни, за важните въпроси и още по-важните избори. Въпреки че всички те са се смалили до нещо съвсем лично – не се превръщат в подслон и утеха за много хора.

Непознатият засега автор Антон Крумов се изправя пред своите читатели, за да разкрие нещо от истината, която е намерил. Неговият житейски и творчески опит е събран в романа „Да оцениш живота за сто дни“.

Гласът на повествователя звучи младежки, героите изглеждат непринудени в обръканоостта и любопитството си: ето че са се препънали в някои по-големи въпроси по жизнения път. Така сигурно е звучал и съвсем младият Стивън Кинг в своите първи разкази преди „По пътя“, заради стремителното им действие и неповторимото чувство за ритъм.

Първият въпрос, с който се сблъсква читателят на романа „Да оцениш живота за сто дни“, е: Какво се случва с човек след смъртта, ако тя наистина не е край? И този въпрос разполага романа между

приключенската и философската литература, между развлекателното и интелектуалното начало.

Споменаването на ранния Стивън Кинг не е случайно. Всеки, който поне малко познава творческата му съдба, си спомня, че в неговите завладяващи многопластови романи „Кери“, „Живата факла“ и „Мъртва зона“ веднага се натрапва усещането за кинодинамика. Те съответно са и сред първите филмирани.

Още с първите страници от историята на Крумов ни спохожда същото чувство. Образите лесно се подчиняват на кинематографския поглед и младите космополитни герои с чужди имена говорят с младежки киногласове. Цялата „продукция“ е достатъчно отдалечена от българския свят, за да се нарече „чуждестранна“, което обаче ѝ помага по-лесно да се впише в американската фантастична традиция, още повече че много от случките са разхвърляни из САЩ и героите неизменно слушат популярни американски шлагери.

Антон Крумов се интересува не просто от феномена „втори шанс“, а от изконната жажда на човека да промени своето минало. Една утопия, наречена „безрешен живот“. Героите, главни или второстепенни, могат да загинат и да загубят спомените и личността си. И вече не е толкова важно връщането им, колкото резултатът от него. Завръзката на пръв поглед е пределно ясна. Както и целта на героя: човек, който отнема живота си, трябва не просто да върши добри дела, а да спасява човешки животи. Опростеното действие помага за насочването на вниманието към психологическата дълбочина на героите. Въпреки стремглавото темпо и нагнетените чувства на героите, и тук Антон Крумов се справя изненадващо добре по коридорите на емоционалните лабиринти. Осезаеми са спортният хъс и ситуацията на героите,

която прилича на телевизионна игра. В алегоричните пластове на романа „Да оцениш живота за сто дни“ се прокрадва идеята за автентичната и подменената реалност, по-точно за истинския свят и този, който медиите ни представят. Този навярно умислен ход спечелва читателя със смяната на перспективата, разколебаваща повествованието.

„Бюрократизирането“ на отвъдния свят неизменно предизвиква комичен ефект. Романът не стига до използването на различни регистри, но ироничните нотки и трансформираните клишета се оказват ценен принос. На първо място стои не толкова жаждата за ново откритие, колкото преосмислянето на вече познатото – такава теза е в съзвучие и със заглавието.

Препратките към познати творби не са прекалено ангажиращи – както, ако се вземе песничката на Хъдсън Хоук или прическата на Тери Дийн (ролята в комедията „Почти ангел“ се изпълнява от Пол Хоган, по-известен като Дънди Крокодила, който тук се връща на земята след смъртта си, за да върши добри дела), но вкусът може да се окаже изненадващо приятен.

НИКОЛАЙ ТОДОРОВ

Антон Крумов, „Да оцениш живота за сто дни“, изд. „Стилует“, 2025

Саманта Швоблин: *Искам да видя какво се крие зад завесата, не само поради някакво нездраво любопитство, а главно от страх*

Авторката на „Хиляди очи“ (Лабиринт, 2021) разсъждава върху сложната връзка на човека с технологиите и разкрива, че вдъхновението за романа ѝ е дошло покрай един симпатичен робот прахосмукачка.

Саманта Швоблин

Изминаха пет години, откакто „Хиляди очи“ беше номинирана за Международната награда „Букър“. Имаше ли номинацията влияние върху по-широкото възприемане на книгата в международен план?
Да, помогна много. Романът вече имаше няколко превода, но след като беше номинирана за „Букър“, се появиха много други. Днес е преведена на 27 езика.

Ако трябва да обобщите „Хиляди очи“ с едно изречение, какво би било то?
Чрез истории, разположени на 26 места по целия свят, романът разказва как едно ново електронно устройство (кентуки) има своя кратък момент на слава, преди да се провали напълно; в самата технология няма нищо ново, тя е просто огледало, нещо като магия между душите, която ни позволява да говорим за технологиите, без да се заплитаме в технически подробности.

Кой човек, място или нещо ви вдъхновиха най-много да напишете „Хиляди очи“?
Една антология с поезия. Бях впечатлена от това, че само защото споменавах WhatsApp, смартфони или социални медии, тези стихове бяха определени като научна фантастика или „технологична поезия“. Беше забележително да видя как хората натурализират технологиите във всекидневието си, но появят ли се в книга, те избират да им поставят някакъв етикет. По този начин ги отдалечават от реалността, заключвайки ги в определен литературен жанр – идеята за един дистопичен, високотехнологичен свят. Започнах да се чудя дали е възможно да се пише художествена литература за новите технологии и начините, по които те ни влияят, без да се създава усещане за антиутопия у читателя и без да се отклоняваме от реализма.

В книгата има много герои от всички възрасти, разпръснати по целия свят. Кой беше любимият ви герой и защо? С кого ви беше най-трудно да прекарвате време?
Създаването на герои, толкова отдалечени от моята собствена култура и език, беше предизвикателство. Помолех специални читатели да ми помогнат, за да се уверя, че всеки герой е правдоподобен и реалистичен. Моят китайски редактор следеше приключенията на героите в Даан и Пекин; директорът на хърватски литературен фестивал следеше събитията в Загреб; перуански писател четеше главите за Лима. Осъзнах, че моите обичайни аржентински герои са нещо като лична опора. Когато се опитах да пиша извън тази зона на комфорт, разбрах колко малко знам за света всъщност. Героите, за които ми беше най-трудно да пиша, бяха тези, за които имах най-малко информация.

Какви реакции очаквахте и се надявахте да получите от читателите? Имаше ли такива, които ви доставиха особено удоволствие, или пък ви изненадаха?
Беше интересно да се види какво се случи в Германия, където публикуването на тази книга от 2018 г. беше отложено, така че в крайна сметка тя излезе в началото на 2020 г., съвпадайки с най-критичната фаза на пандемията в Европа. Читателите интерпретираха романа в светлината на тази ситуация и бях изненадана колко голям интерес предизвика книгата, защото читателите усетиха, че нейната фикция е непосредствено отражение на реалността.

През годините откакто написахте книгата коя нова технология ви се струва най-подобна на работата от романа? И притежавате ли я?
Няколко месеца преди да ми хрумне идеята за тези работи, майка ми навърши 60 години и реших, че подаръкът ми ще бъде една от онези кръгли роботизирани прахосмукачки. Изпробвах я вкъщи няколко дни, преди да ѝ я подаря, защото технологията беше нова за мен и бях любопитна. И ми хареса много! Стана нещо странно: привързах се към нея. Бях удивена от това как сама вземаше решения, които бяха почти емоционални. Представях си я как мисли: „Добре, подът е много мръсен, ще почистя малко“ или „Много съм уморена, ще си почина малко на зарядното устройство и ще довърша този тъгъл по-късно“. Толкова ми се стопля сърцето, когато понякога, докато съм напълно погълната от работата си на бюрото, тя идваше и започваше

леко да ми потупва по краката. Знаем, че искаше да се преместя, за да може да почисти, но в съзнанието ми прахосмукачката казваше: „Хайде да излезем, да хапнем нещо, да поговорим, тук е толкова скучно, че вече не издържам“. Когато дойде време да я опаковам и да я дам на мама, се почувствах като че ли предавам кученце, с

което не искам да се разделям. Сигурна съм, че много от това се пренесе по-късно в книгата.

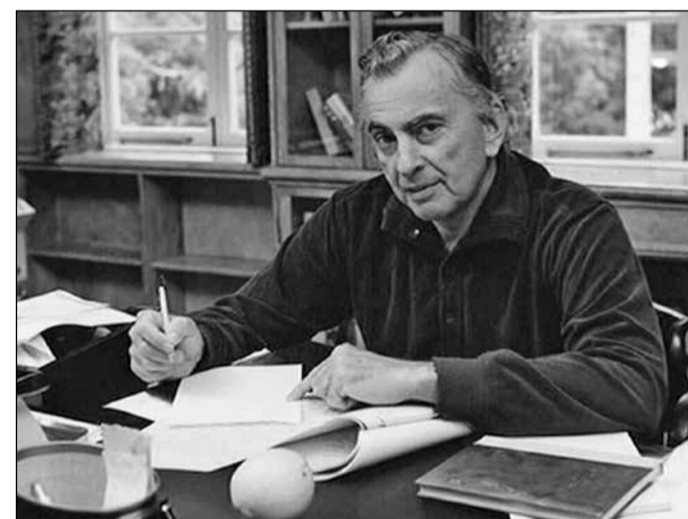
Къде и кога най-много обичате да пишете и какви инструменти ви трябва?
Аз съм сутрешен човек (или нощна птица, ако се налага), но следобед главата ми не е в състояние да пише. Първото, което правя, преди да започна работа, е да си вържа косата на стегната конска опашка. Има нещо в тази строгост на тялото, което освобождава ума и го кара да работи по-бързо от всякога. Сякаш когато тялото е в капан, умът се опитва да избяга колкото се може по-бързо. Звучи глупаво, но съм наясно, че не мога да пиша, ако не си вържа косата. Не се нуждая от тишина – мога да пиша, когато пътувам, в кафене или в чакалня. Имам нужда от малко бял шум около мен, иначе ми е трудно да се концентрирам. Почти винаги пиша на компютър, но понякога, за да изясня идеите си, пиша на ръка известно време.

Превод от английски: НИНА СТОЯНОВА

Източник: *thebookerprizes.com*, 1 септември 2025 (със съкращения)

100 години от рождението на Гор Видал

Историята разказва, че дългогодишната вражда между писателите Гор Видал и Норман Мейлър достигнала своята кулминация през 1977 г., когато двамата се срещнали на парти в Ню Йорк и Мейлър хвърлил питието си в лицето на Видал, преди да го удари в устата. „Норман, казал Видал в отговор, думите отново ти изневериха“.
На 3 октомври се навършиха 100 години от рождението на Гор Видал (починал през 2012 г.), майстора на остриите забележки и безпардонни откровения („Когато някой приятел успее, нещо в мен умира“). Навремето той беше известен както с публичната си изява – „Никога не пропускам възможност да правя секс или да се появя по телевизията“, – така и с писателската си дейност. Съществува обаче риск литературното му творчество да бъде засенчено от скандалите и кавгите, в които бе въввлечен постоянно приживе.
Най-горчивата и продължителна вражда беше запазена за неговия заклет враг Труман Капоти. Видал мразеше Капоти, неговото „дървopodobно тяло“ и „кръгло, бледо лице на плод“, защото Капоти бил лъжец. „Ще се наслажда на ужасните истории, които ще ти разкаже за всички свои познати, казал Видал на Джаки Кенеди, но няма да се насладиш на тези, които ще разкаже за теб“. Стигнало се дори дотам Видал да съди Капоти за клевета. А когато авторът на „Хладнокръвно“ умира през 1984 г., Видал е този, който има последната дума. „Мъдро карьерно решение“, казва той за смъртта му.
Видал е роден в богата политическа династия и привилегированото му положение му дава правото да казва каквото си иска. Но зад привидната лекота при боравенето с думите се крие един трудолюбив човек, написал десетки книги: романи, мемоари и есета.
Любопитно е, че именно като романист – така Видал виждаше себе си – той е най-малко уважаван. Дори майка му Нина казва: „Той не е истински романист, а само журналист, с една-единствена книга в себе си“. Става дума за ранния му роман „Градът и стълбът“ (1948), който е критикуван и хвален за това, че представя хомосексуалната любов като нещо нормално. „Дотогава американските романи, в които се споменава хомосексуалността изобщо, се занимаваха с пишящи кралици“, пише Видал.

Гор Видал

„Градът и стълбът“ се превръща в бестселър през 1948 г. (малко пред „Други гласове, други стаи“ на Капоти) и остава едно от емблематичните произведения на Видал. „Това е единственият ми роман, който [Тенеси Уилямс] е успял да прочете“, казва той, а що се отнася до поета Алън Гинсбърг, „освен „Градът и стълбът“ той няма представа за нищо друго, което съм написал. Но за да съм честен, аз също не го чета“.
Острият му език превръщаше Гор Видал в труден за общуване човек. „Изискваше усилие, понякога изтощително усилие, да останеш близък приятел с него“, пише биографът му Джей Парини. Но ако в прозата му има нещо, което самият Видал нарича „ледено превъзходство“, то в двата му мемоара, „Палимпсест“ (1995) и „Навигация от точка до точка“ (2006), най-накрая виждаме разкритото му сърце. Това са едни от най-добрите мемоарни книги, излизали в САЩ през последните 50 години. Разбира се, в тях се споменават много имена: Видал познаваше всички, от

Кенеди до Елинор Рузвелт и Анаис Нин. Но в центъра на мемоарите са семействата на Видал: това, в което е роден, и тези, които сам е създал. В „Палимпсест“ той разкрива своята дългогодишна любов към Джими Тримбъл, момчето, което срещнал в младостта си и обичал, преди Джими да загине във войната. На седемдесет години Видал все още пазеше портрет в естествена големина на Джими до леглото си. „Аз трябваше да бъда оцелялата половина от това, което някога беше цяло.“ По-късно пише: „Нищо не научаваме, защото нищо не помним“. Но той помни и днес е доста полезно за четем есетата му за предишните американски администрации, докато наблюдаваме как Тръмп разрушава американските институции. Напомня ни се, че и Джордж У. Буш скъса международни договори, а Бил Клинтън „в своето отчаяно преследване на изборни победи постави началото на полицейската държава“, като прие закон, който позволяваше на правителството да използва въоръжените сили срещу цивилни граждани. Ако САЩ, както казва Видал, „винаги са във война, ако няма слаб враг наблизо, тогава и собственият ти народ е страхотен противник“.
Но дори и в най-яроствните си моменти Видал е умен и забавен, а също и голям колекционер на чуждото остроумие, вероятно леко подсилено с неговото собствено. Когато майка му била попитана защо след три брака не се опитала за четвърти, тя отговорила: „Първият ми съпруг имаше три топки. Вторият – две. Третият – една. Дори аз знам, че човек не трябва да насилва късмета си“.

ДЖОН СЕЛФ

Превод от английски: НИНА СТОЯНОВА

The Times, октомври 2025 (със съкращения)

Кукленото изкуство между традицията и съвременните сценични практики

XXVI Международен куклено-театрален фестивал *Двама са малко – трима са много* и XII Международен фестивал за улични изкуства *TheatAir*

Откриване на XXVI Международен куклено-театрален фестивал „Двама са малко – трима са много“, фотограф Андрей Иванов

Между 4 и 9 септември 2025 г. в Пловдив се провежда XXVI Международен куклено-театрален фестивал „Двама са малко – трима са много“ и XII Международен фестивал за улични изкуства *TheatAir*, осъществени с финансовата подкрепа на Министерството на културата и Община Пловдив. Организаторите на фестивала предложиха на гостите и жителите на града шест дни, в които куклени, улични и перформативни спектакли оживяваха на театралната сцена, в паркове, градини и различни градски пространства. Паралелната програма включваше изложби, концерти и прожекции на документални филми, съпътствани от дискуссионни панели, като по този начин се затвърди мисията на фестивалния форум – да среща публиката с разнообразни форми на кукленото изкуство.

Сред чуждестранните спектакли се откриха три представления, които поставиха актуални теми и оказаха силно въздействие с високите си художествени качества.

Голямото и дългоочаквано събитие извън конкурсната програма – истински подарък за гостите, участниците и почитателите на фестивала – беше участието на световноизвестния танцьор и кукловод Дуга Пайва със спектакъла „Сляп“, продукция на „Дуга Пайва Къмпани“, Нидерландия. Авторът споделя, че създаването на представлението е инспирирано от неговото детство, белязано от болест, покрила тялото му с мехури и временно отнеда зрението му.

„Сляп“, спектакъл на Дуга Пайва, „Дуга Пайва Къмпани“, Нидерландия, фотограф Андрей Иванов

Още в началото на спектакъла на сцената са поканени зрители от публиката, които да се включат като помощници на артиста в разгръщането на историята и темата, които предстои да бъдат представени. Всеки от тях е предизвикан да сподели свой личен проблем, който го поставя в състояние на тревога и дискомфорт. Постепенно се разбира, че действието се развива в чакалнята пред кабинета на чудоейна екстрасенска в Пловдив. Именно там аудиторията се запознава с личната история на Пайва и неговите усилия да намери лечение, което да облекчи болката и намали тревожността. В стремежа си да преодолее изпитанието, той достига до смирение.

„Сляп“ проследява в дълбочина както физическото, така и емоционалното състояние на човека, изправен пред тежко

изпитание и принуден да търси решения. С изключителна пластичност и физическа експресия Дуга Пайва ни въвежда в свят, където болестта се превръща в метафора на демонието в човека.

Зрителите стават свидетели на извънвременно пространство, в което битката на страдащата личност е със самия себе си. Мехурите по тялото оживяват в процес, наподобяващ насилствено раждане, и се превръщат в малки меки кукли – всяка със собствен характер и темперамент. Едната е зла, готова да погуби човека, защитавайки правото си да съществува като паразит, а другата – мила и чувствителна, неспособна да оцелее извън тялото му.

„Скутникът“ на Давид Зуазола (Испания/Чили) и Театър „Уния Ниеможливи“ (Полша) разказва историята на мъж, оцелял след война, който броди по света в търсене на ново начало. Използвайки езотеричния символ на камъка с дупка, символизиращ човека в търсене на нов път и посока, на голяма сцена-кръг с дупка в средата, изпълнена с предмети, които създават образи и картини от пътуването на мъжа – океан, пустиня, градове, срещи с хора и животни. Постепенно пред зрителите се изгражда мрачна илюстрация, в която технологиите надделяват над човешките отношения. Невербалният характер на представлението засява усещането за самота и за илюзорността на надеждата за „по-добър живот“. Финалът оставя усещане за безизходица и липса на съпричастност.

„Някъде другаде“ на Кукления театър в Любляна, Словения е спектакълът, който получи наградата за „Най-добър спектакъл“, както и специалната награда за възхновение „невиДИМО дете“, в памет на Димо Стоянов от Р.І.Ф. Оценена високо от професионалната аудитория не само у нас, историята на малкото момиче, преживяващо ужасите на войната, е разказана без излишен патос, но с дълбока емоционалност и проникновеност.

Силното въздействие на спектакъла се дължи и на избора на средства – съчетание от жива игра и класическо кукловодене и куклена анимация, преплетена с динамичен видео мапинг със специални сензори, които в реално време създават визуализация на всяко движение. Основните действащи лица са малко момиче и нейното куче, които символизират невинността и стремежа към свобода, но сблъсъкът с жестоката реалност носи болезнен финал. Спектакълът бе високо оценен заради силното си въздействие и прецизност в съчетанията на изразни средства.

И трите спектакъла оказаха силен ефект и доказаха, че кукленият театър за възрастни е ангажиран, социално остър и въздействащ.

Българската програма предложи спектакли, насочени основно към детската и семейна аудитория, различни по жанр и стилови решения.

Елица Петкова откри фестивала с „Кентървилският призрак“ по Оскар Уайлд – продукция на Пловдивския куклен театър, който засяга темата за толерантността и приемането на различието. В конкурсната програма Петкова се включи с „Небивалци с букви“ по Цвета Брестничка, спектакъл в който буквите оживяват със свои характери и емоции, подчертавайки, че всеки има своето място и значение. „Голямата шапка“ по мотиви от японската народна приказка с режисьор Елица Матева на Държавен куклен театър – Стара Загора, по деликатен начин докосна аудиторията със споделянето на една по-малко позната история, в която се говори за отговорността на личния избор.

Дебютантите в режисурата за куклен театър Йордан Тинков и Иван Колев се включиха с интерпретациите си по класически сюжети. Тинков спечели детската аудитория с „Маншон, Полуобувка и Мъхеста брада“ – трогателен разказ за приятелството между трима странници, а Колев я трогна с „Храбрият оловен войник“ – поетичната история на Ханс Кристиан Андерсен за любовта между

оловния войник и балерината, разказана през погледа на двете деца Ханс и Джени в магазин за играчки. Съвсем различен тон внесе спектакълът „Шекспир х 5“ на Театър „Хенг“ – клоунада с импровизации върху „Ромео и Жулиета“, който предизвика аплодисменти с хумора и находчивите си решения.

XII издание на Международния фестивал за улични изкуства *TheatAir* осигури представления на открито, достъпни за всички жители и гости на града. В ключови паркови локации стотици хора успяха да се потопят в магията на уличното театрално изкуство. Сред акцентите бяха чуждестранните участници – руският театър „Карлсон Хаус“ представи интерактивния перформанс „Само веднъж в седмицата“, а германецът Томас Херфорд вариетето „Страната на снисицата на Кубуки“. От българска страна Държавният куклен театър – Пловдив представи куклената миниатюра за един зрител „Приказка за Оловния войник“, а „Малка театрална компания“ взе участие с програмата си „Лятно театро – зелено възхновение“. Театърът на огъня и сенките *Fireter* представи атрактивното огнено-акробатичното шоу „Драгониус“.

В рамките на фестивала се излъчиха прожекции на документални филми с дискуссионни панели. „Урок по летене“ на Светлозар Георгиев проследи съвместната работа на актьори от Столичния куклен театър и японския театър „Пук“ в адаптация на емблематичния спектакъл на Катя Петрова „История за чайка с банда котараци“. Филмът показва как изкуството преодолява културни различия и изгражда духовни мостове.

„Артисти за деца“ на Елена Панайотова представи 15-годишната ѝ дейност в България и Африка – проект, който използва театъра като средство за промяна и социално въздействие.

СНЦ „Двама са малко – трима са много“ представи продукцията „Съвременните технологии и кукленият театър – граница и техно-логика“ и излъчи прожекции на „Граница“ и „Техно-логика“, които отразяват процеса на две експериментални лаборатории, проведени в ДКТ – Пловдив – поглед към колаборацията на кукления театър със съвременните технологии.

С бозатата си програма и разнообразието от изразни средства, двата фестивала доказаха, че кукленото изкуство не е само за деца, а е живо, съвременно и способно да отразява най-важните теми на нашето време. За шест дни Пловдив се превърна в пространство без граници, където театърът обединява култури, разказва истории и създава общност.

ТИНКА НИКОЛОВА

Награди

На 8 септември 2025 г. на официална церемония жури в състав: д-р Зорница Каменова (председател), Олеся Кренская и Един Кметаш присъди следните награди:

НАЙ-ДОБЪР СПЕКТАКЪЛ

„Някъде другаде“, Куклен театър – Любляна, Словения

РЕЖИСУРА

Давид Зуазола за спектакъла „Скутникът“, Давид Зуазола, Испания/Чили и „Уния Театр Ниеможливи“, Полша

СЦЕНОГРАФИЯ И КУКЛИ

Ивайло Николов и Ива Гикова за спектакъла „Небивалци с букви“ на Столичен куклен театър, България

НАГРАДА ЗА МАЙСТОРСКО АКТЬОРСКО ИЗПЪЛНЕНИЕ

Биляна Райнова, Василена Чернаева, Илияз Илияз и Станислав Матеви в спектакъла „Голямата шапка“ на Държавен куклен театър – Стара Загора, България

СПЕЦИАЛНИ ОТЛИЧИЯ:

ПРЕДСТАВЯНЕ НА СОЦИАЛНО ЗНАЧИМИ ТЕМИ ПРЕД ДЕТСКА ПУБЛИКА

Екипът на „Маншон, Полуобувка и Мъхеста брада“ на Младежки театър „Николай Бинев“, България

ТВОРЧЕСКА СМЕЛОСТ И ВЪЗДЕЙСТВАЩ КОМЕНТАР НА АКТУАЛНИ ТЕМИ

Екипът на „Шекспир Х 5“ на Театър „Хенг“, България

ГРАМОТА ЗА ДРАМАТУРГИЧНА АДАПТАЦИЯ Иван Колев за спектакъла „Храбрият оловен войник“ на Държавен куклен театър – Варна, България

СПЕЦИАЛНА НАГРАДА ЗА ВЪЗХОЖДЕНИЕ

„невиДИМО ДЕТЕ“ В ПАМЕТ НА ДИМО СТОЯНОВ – Р.І.Ф.

Идеята за наградата е на Мария Банова, дългогодишен съпътник на Димо на куклената сцена. Тя връчи наградата на Куклен театър – Любляна за спектакъла „Някъде другаде“.

Ася Кахриманович в „Някъде другаде“, Куклен театър Любляна, Словения, фотограф Андрей Иванов

Арундати Рой: Онези от нас, които са били незащитени като деца, търсят по-късно незащитеността. Получим ли сигурност, гледаме да я разрушим

С напредването на възрастта често ни е трудно да разберем влиянието, което родителите ни са оказали върху живота ни. За писателката Арундати Рой процесът на разбиране започва след смъртта на майка ѝ през 2022 г., което води до новата ѝ книга, автобиографичната „Mother Mary Comes to Me“ (Майка Мери идва при мен), излязла на 2 септември. „Не можех да напиша нищо друго, докато не написах това“, ми каза тя. „Бях шокирана от силата на собствената си скръб.“

По време на двете ни срещи по-рано този месец започнахме разговора с темата за майка ѝ, но в крайна сметка обсъдихме цената на изразяването на мнението и паралелите, които тя вижда между Индия под управлението на Моди и Америка под управлението на президента Тръмп.

Майка ви е била много сложна и трудна личност, както я описвате. Докато четях книгата ви, си спомних един цитат на Чеслав Милош, който е написал: „Когато в едно семейство се роди писател, семейството е свършено“. Имаште ли затруднения с това колко да разкриете за майка си и семейството си?

Когато пишете нещо подобно, вие избирате какво да напишете и какво да не напишете. Но знам, че това не работи като литература, ако се опитвате да представите някаква приемлива версия на себе си или на майка си. Тогава по-добре да не го правите. Но в крайна сметка не беше толкова трудно, защото невероятното у майка ми беше, че една част от нея ме тормозеше, но в същото време тъкмо тази част ме създаде – като човек и писател. Също така никога не бях съвсем наясно какво да мисля или чувствам по отношение на публичните ѝ изяви. Цялата тази разнопосочност беше предизвикателство за мен като писател: мога ли да опиша този неразрешим характер?

Нека поговорим тогава за публичната ѝ страна, преди да преминем към ролята ѝ на майка. Разкажи ми каква беше тя извън вашата връзка.

Тя принадлежеше към сирийската християнска общност в Керала, която е малка, но привилегирована общност, изолирана от дивата природа и бедността на останалата част от Индия. Но майка ми се омъжи извън общността и след това се разведе, което беше абсолютно табу. Първоначално откри малка школа в помещения на Ротари клуб, която обхваташе под наем. Аз възприемах школата като подвижно, създаемо училище, защото трябваше да почистваме всички фасове и чаши за кафе на мъжете и да подреждаме мебелите, а на следващия ден те идваха и отново разхвърляха всичко. Но тя бе тази, която създаде това чудесно училище и то все още функционира. Аз също учих там в ранните си години.

В началото на книгата разказваш как си била отгледана от нея. Ранното ти детство е било изпънено с трудности, бедност, нестабилност и насилие, както вербално, така и физическо. Преди да продължим, трябва да попитам дали „насилствени“ е думата, която ти се струва подходяща, за да опишеш отношенията ти с нея?

Разтрепервам се. Не съм използвала такава дума в книгата. Ако ставаше въпрос за едно-единствено нещо, например насилието, с което да можеш да се примириш или да приемеш, добре. Но в мен много рано се появи раздвояване. Още като дете разбирах, че гневът ѝ към мен и брат ми по някакъв начин е свързан с това, през което тя самата преминаваше. Така че едната ми половина понасяше ударите, а другата половина си водеше бележки. Това в известен смисъл ме направи писател много рано, тъй като се опитвах да разбера: „Защо ми причинява това?“

За мен някои от най-трудните моменти в книгата са тези, в които тя те ругае и унижава. Разказваш историята за първия си полет със самолет, когато си била на около 6 години.

Майка ми имаше по-голяма сестра. Тя беше много различна от останалата част от семейството. Беше омъжена за пилот, който работеше в Indian Airlines, и имаше хубава къща, хубав съпруг и хубави деца. Тъй като този мой чичо беше пилот, имахме безплатни билети, от които до този момент не се бяхме възползвали. В самолета попитах майка ми защо сестра ѝ е толкова по-слаба от нея. Майка ми беше с много тежко астматично заболяване и по това време приемаше стероиди и беше напълняла. Тя се обърна ядно към мен, имитирайки ме. Имаше начин да имитира детската ми реч по същия начин за мен начин. „Когато стигнеш моята възраст, ще си три пъти по-голяма от мен“. След което много бързо добави: „Аз съм ти майка и баща и те обичам двойно“. Така че ѝ прощавах, но оставах съсипана. Това беше нещо, с което трябваше постоянно да се справям – нещото, което те разкъсваше, после те съшиваше, после пак те разкъсваше, и пак те съшиваше.

Арундати с брат си и майка си в началото на 1960-те години

Пишеш, че начинът, по който те е имитирала и обидите, които ти е нанасяла, са те карали да се чувстваш така, сякаш „се въртях като вода в мивката и изчезвах“. Мисля, че всеки, който е имал труден родител, какъвто е моят случай, може да се идентифицира с тази фраза. Искаше ли ти се да изчезнеш, когато тя те нападнаше така?

Да. Тя беше единственият родител и единственият човек в обществото и в семейството, който ясно показваше, че не съм част от него. Но от друга страна, тя е всичко, което имах. Имам предвид, че нямах роднини. Няма съседи. Няма кой. Затова се привързах към нея, когато бях много малка. А после се разпаднах, когато пораснах.

Майка ми имаше ужасни пристъпи на астма и постоянно ми повтаряше, че ще умре и че е по-добре да реша какво ще правя. Кой ще се грижи за теб? И така станах като нейния бял дроб. Дишах за нея. Тялото ми беше продължение на нейното тяло. А после, когато бях на 16 и отидох в архитектурно училище и влязох в кампуса, наблюдавайки всички тези студенти, си дадох сметка, че ще се оправя. Ще мога да работя. Ще мога да оцелея. Няма да умра, ако тя умре. Нямахе нужда да дишам за нея. И тя усети, че нейното храбро дете-орган, белият дроб, изведнъж започна да диша самостоятелно. Това породило много враждебност. Но не искам да остава впечатлението, че животът ми с нея е бил само някаква поредица от ужаси, защото, както продължавам да повтарям и в книгата, аз също така много ѝ се възхищавах.

Разказваш за борбите, които тя е водила дори в училище, как е научила жените и мъжете да гледат на динамиката между половете по съвсем различен начин. Споменавах историята за това как е накарала момчетата да дефилират със сутини, защото едно от тях е проявило неуважение към едно от момчетата.

Не е било точно дефилиране, но да, тя е разбрала, че се подиграват на момчетата, защото са започнали да носят сутини. Затова им е казала: „Отидете до шкафа ми и вземете сутинена ми“. И после им го показала. Казала: „Това е сутинен, за това служи, и ако ви възбужда толкова много, можете да задържите моя“. Това променя баланса в отношенията между момчетата и момчетата, когато момчетата знаят, че има някой, който ги подкрепя.

В книгата си описваш Индия като страна, в която синовете се обожествяват. Разказваш и колко сурова е била майка ви особено към брат ти – наричала го е „мъжки шовинистична свиня“, когато е бил още дете. В тийнейджърските му години дори му е казала: „Грозен и лапав си, по-добре се самоубий“. Пишеш, че с отношението си към него сякаш го е наказвала за греховете на целия свят – нещо, което е усложнило и собствените ти представи за феминизма.

Брат ми е един от най-невероятните хора, които познавам. Именно той ме попита: „Не разбирам, как можеш да си толкова разстроена от смъртта ѝ след всичко, което ни причини?“. И аз осъзнавам, че за него е обръквачо, дори болезнено, че не я мразя. Мисля, че причината е в това, че виждах как публичните ѝ битки отваряха пространство за жените – включително и за мен. Но в същото време това, че си феминистка, не те прави автоматично добър човек. Феминизмът не е свързан единствено с правата на жените. Той е начин на гледане към света, в който мъжете и жените са равни и се отнасят с уважение един към друг. Това не означава да унижаваш един прекрасен човек – а именно това видях да се случва с брат ми. Това ме засегна дълбоко.

Какви бяха разговорите с брат ти около тази книга? Той чел ли я е?

Чел я е, да. В началото му беше трудно, защото вероятно е мислел, че е оставил всичко това зад гърба си. Но после ми написа: „Смея се и плача, не мога да дишам, ако умра, ще е по твоя вина“. И добави: „Не разбирам защо изпитваш

толкова много към нея“. А аз му отвърнах: „Не мога да я мразя, защото толкова много от нея е в мен – би трябвало да намразя и себе си“.

Има и един друг момент, който ме поразя. С брат ти сте изпратени в пансион. Пишеш, че той е получил оценка „среден“ и майка ви го е била с линейка, докато тя се случила. А на сутринта се обърнала към теб, презърнала те, защото твоят бележник бил отличен и те нарекла гениална. Написала си и това: „Всеки път, когато ме аплодират или възхваляват, усещам, че някъде в друга стая някой тих човек бива бит“. Това ме остави без думи.

Когато те аплодират и награждават, всички ти пляскам, а ти знаеш, че някой, когото обичаш, някой тих човек е бил пребит – за мен това се простира далеч отвъд мен и брат ми. Може би съм това, което хората наричат „успешен писател“. Но не мога да спра да мисля за това, че хората, за които пиша, биват бити, дори в момента. Те гледат в Газа, биват съсипвани. И какво тогава означава фактът, че те аплодират на едно място, когато сърцето ти принадлежи на целия свят? Когато спечелих наградата „Букър“, по-голямата част от мен си мислеше: „Какво означава да си най-продаваният романист в страна, където хората не могат да четат?“. Винаги съм имала усещането, че онези от нас, които са били незащитени като деца, търсят по-късно незащитеността. Търсим липсата на сигурност, а ако имаме сигурност, гледаме да я разрушим.

Многократно си рискувала сигурността си. В Индия си подложена на заплахы заради твоите текстове и изказвания. Какво мислиш за ролята на писателите и творците в момент, когато има цензура и хората се опитват да те заглушат?

Дали в Съветския съюз, в Източна Германия или в най-мрачните места и времена, писателите са успявали да оцелеят. Творчеството им е оцеляло. За мен е много важно да разбера, че не мога да продължавам да повтарям едно и също. Трябва да променяш нещата, да експериментираш, да настояваш, че твоето творчество не е просто реакция на това, което ти се случва. Твоето творчество е нещо само по себе си, начин да представиш група визия за света. И това е предизвикателство, защото не можеш да го направиш като манифест, удряйки всички по главата с някакъв идеологически чул. Трябва да го направиш красиво. Някой ми каза онзи ден: „О, причината да харесвам твоето писане е, че пишеш, сякаш вече са те убили. [Смее се.] Нямах никакви скрупули“.

Само преди няколко дни регионалното правителство на Кашмир в Индия забрани една от книгите ти. Тя се казва „Азади“ и е публикувана през 2020 г. Разказва за борбата в контролирания от Индия Кашмир и по-широко за концепциите за свобода и авторитаризъм. В директивата се казва, че твоята книга и други – твоята не е единствената, която е била набелязана – „биха оказали дълбоко влияние върху психиката на младежта, като насърчават култура на недоволство и терористичен героизъм“. Защо мислиш, че книгата ти е била включена в този списък?

Моят отговор е да не отговарям, защото не знам. Звучи като някакъв списък, който са извадили от ChatGPT. Никога не е съвсем ясно защо се случват тези неща. Когато ме вземат на прицел, просто не казвам нищо, защото никога не се знае дали наистина го мислят, или е просто някаква странична игра, за да отвлекат вниманието от нещо друго. Нямам представа, така че нямам кой знае какво да кажа по този въпрос.

Дори начинът, по който отговаряш, а именно, че не искаш да се занимаваш с този въпрос поради страх от правни последици, е някак показателен.

Е, мисля, че и в Америка започват да вървят в тази посока. При нас това започна отдавна и човек трябва да се научи как да се справя с него. Хората биват арестувани за неща, които казват във Facebook, в Twitter, или за това, което не казват. В САЩ това изглежда ново за вас, но ние живеем с тези неща отдавна и те все повече се нормализират. Това е много тревожна ситуация, особено за мюсюлманите, където нещата не опират само до съдебни дела и затвор. Говорим за линчуване и убийства, социални и икономически бойкоты и разрушаване на домове и семейства. Срещаш хора, чиито истории не можеш да пренебрегнеш.

Разговора води АУАУ ГАРСИЯ-НАВАРО

Превод от английски: НИНА СТОЯНОВА

Източник: The New York Times, 30 август 2025 (със съкращения)

Изповедите на авантюриста Феликс Крул

Томас Ман

Откъс

На 7 юни 2025 година отбелязахме 150 години от рождението на Томас Ман. Събитията с честването на годишнината му продължават, като две от тях предстоят съвсем скоро. На 17 октомври излиза „Изповедите на авантюриста Феликс Крул“ – последният роман на големия германски белетрист и нобелов лауреат. А на 28 октомври в рамките на кино-литературния фестивал Cinelibri ще се състои прожекцията на документалния филм „Вълшебната планина: Томас Ман и неговият емблематичен роман“ на Андре Шефер. Филмът ще бъде предшестван от разговор за Томас Ман с Камелия Спасова, доцент по антична и западноевропейска литература, дългогодишен редактор в АВ, както и от кратко представяне на „Изповедите на авантюриста Феликс Крул“.

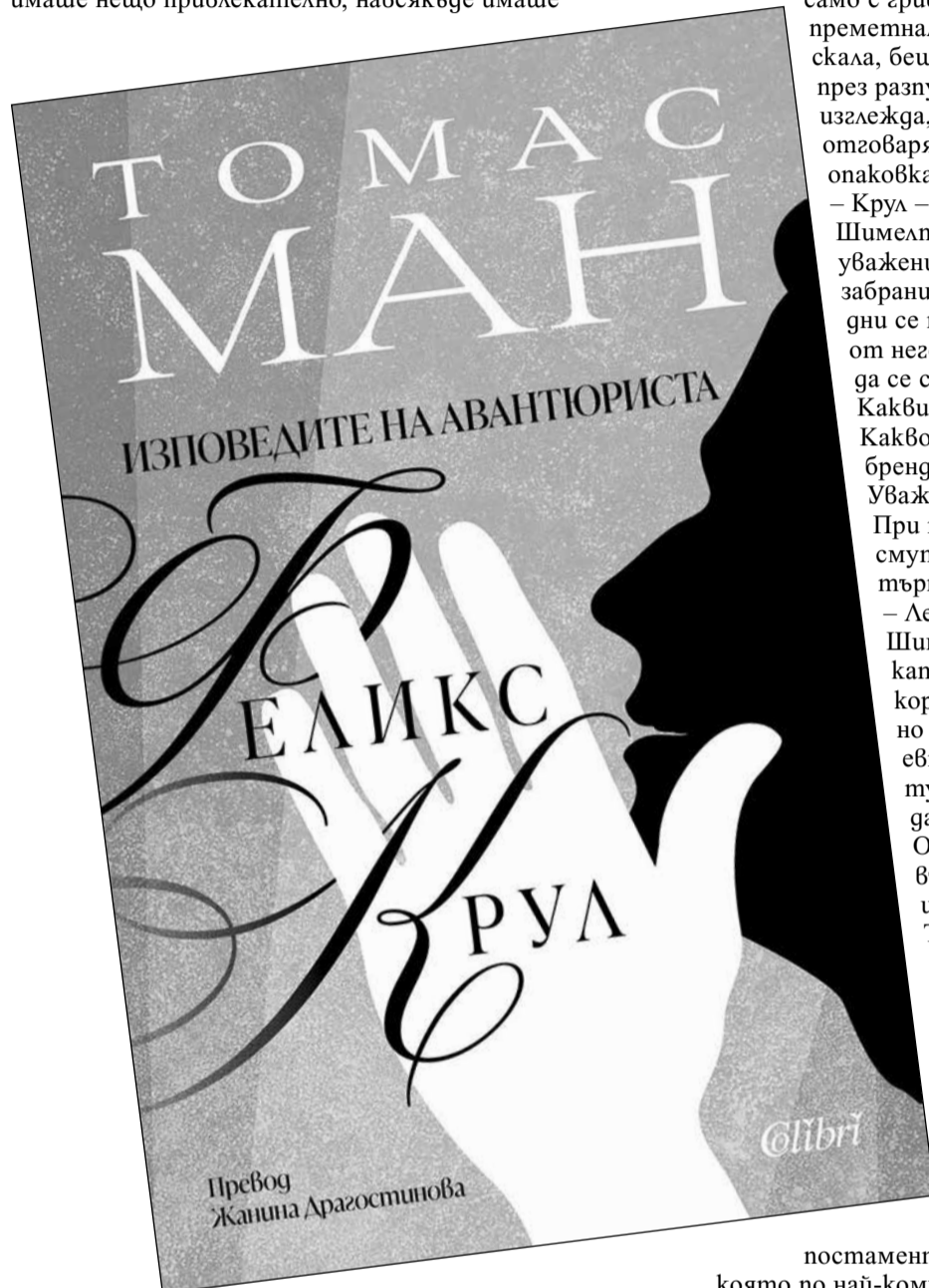
Първа част

Първа глава

Като посягам към перото, в пълно спокойствие и уединение – впрочем съвсем здрав, макар и уморен, много уморен (така че ще мога да напредвам само с малки стъпки и при чести почивки), значи, като се каня с присъщия си ясен и красив почерк да доверя на търпеливата хартия своите самопризнания, в мен се прокрадва безлото съмнение дали все пак съм дорасъл до това духовно начинание според своето образование и знания. Защото всичко, което имам да споделя, съставлява моите най-лични и непосредствени преживявания, моите заблуди и страсти и това означава, че напълно владее материала си, така че всяко съмнение би се отнесло най-вече до такта и прецизността на изказа, с които ми е дадено да разполагам, а за тези неща според мен редовното и завършено образование са далеч по-малко решаващи от природния талант и доброто домашно възпитание. То изобщо не ми липсва, защото произхождам от знатно буржоазно, макар и със съмнителни нрави семейство; месеци наред със сестра ми Олимпия бяхме поверени на една госпожица от Веце, която поради появилото се женско съперничество между нея и майка ми – и то по отношение на баща ми – се наложи незабавно да разчисти полесражението; моят кръстник Шимелпристер, с когото бях много близък, беше високо ценен художник, всички в градчето се обръщаха към него с „господин професоре“, ако и тази хубава и желана титла изобщо никога да не му е била присъждана; а баща ми, макар дебел и дори тлъст, притежаваше немалко лично изящество и винаги държеше на изкусната и ясна реч. Беше наследил френската кръв по линия на своята баба, самият той беше учил във Франция и по думите му познавал Париж като дланта на ръката си. Обичаше – и то с отличен произношение – да употребява изрази като „с'est ça“, „épatant“ или „parfaitement“; също така често казваше: „Ах, какъв плезир“ и до края на живота си остана любимец на жените. Но да не избързвам, това го вмъквам между другото. Що се отнася обаче до моя природен усет за добър стил, както доказва целият ми измамнически живот, винаги съм можел да разчитам на него и вярвам, че няма да ме подведе и в настоящата литературна изява. Впрочем решил съм да пристъпя към своите записки с пълна откровеност и да не се боя от упреци нито в суетност, още по-малко в безсрамие. Защото каква морална стойност и смисъл могат да имат изповеди, написани от гледна точка, различна от тази на истината!

Роден съм в областта Рейнгау, онзи благословен край с мек, умерен климат и благоприятна почва, обсапан с градове и села, обитаван от жизнерадостни хора, който принадлежи към най-прекрасните кътчета на тази земя. Тук, където планината ги защитава от сурови ветрове, и ширнали се блажено под обедното слънце, процъфтяват онези прочути селища, при което споменаване сърцето на гуляйджията радостно се разтуптява, тук са Раунтал, Йоханисберг, Рюдесхайм, както и достопочтеното градче, в което само няколко години след славното основаване на Германската

империя съм се появил на бял свят. Разположено малко на запад от завоя, който прави Рейн при Майнц, известно с производството си на пенливо вино, то е главно пристанище за бързащите нагоре и надолу по реката параходи, а жителите му наброяват към четири хиляди. Та значи, съвсем близо до веселия Майнц, както и до шикозните курорти в планината Таунус като Висбаден, Хомбург, Лангеншвалбах и Шлангенбад, като до последния се стигаше след половин час път с теснолинейката. През лятото ние, моите родители, сестра ми Олимпия и аз, често предприемахме излети с кораб, с кола или с влак, и то във всички възможни посоки: защото навсякъде имаше нещо привлекателно, навсякъде имаше

какво да се разгледа, създадено както от природата, така и от човешкия ум. Още виждам баща си в удобен летен костюм на ситни карета, седнал с нас в някоя ресторантска градина – малко отдалечен от масата, защото коремът му пречи да застане по-близо – как с безкрайно доволство се наслаждава на порция речни раци и чаша златист гроздов сок. Често с нас идваше и кръстникът ми Шимелпристер, оглеждаше строго и изпитателно природата и хората през очилата си на художник с кръгли рамки и поемаше в артистичната си душа всичко наоколо, и възвишено, и нищожно.

Бедничкият ми баща беше собственик на фирмата „Енгелберт Крул“, която произвеждаше позападналата марка пенливо вино „Лорли екстра кюве“. Избите бяха долу до Рейн, недалеч от моста на пристанището, като малко момче аз нерядко се скитах под хладните сводове, вървах, потънал в мислите си, по каменните пътеки, които се пресичаха измежду високите рафтове, и разглеждах армиите от бутилки, поставени леко наклонени една над друга. Кротувате си, мислех си аз (макар че, естествено, все още не знаех как да облека мислите си в най-подходящите думи), кротувате си там в подземния мрак, а в утробата ви тихо се избистря и зрее искрящият златен сок, който ще накара нечие сърце да затупти по-бързо, нечий очи да заблестят по-силно! Още нямате етикет и сте невзрачни, но един ден разкошно накичени ще се изкачите до горната земя, където на празници, на сватби, на специални заседания, тапите ви с безразсъден гръм ще полетят към тавана и ще дарите хората с опиянение, лекомислие и наслада. Такива едни си ги говореше момчето; и поне едно отговаряше на истината, а именно че фирмата „Енгелберт Крул“ невероятно много държеше на външния вид на бутилките, на онова последно оформление,

което на професионален език се нарича „coiffure“². Пресованите коркови тапи бяха закрепени със сребърна тел, завързани с позлатена връв и подпечатани с пурпурночервен востък, да, освен това на златен шнур висеше тържествен кръгъл печат, какъвто може да се види на папските були и на старинните държавни документи; гърлата на бутилките бяха богато обгърнати с лъскав станиол, а пък върху тумбестата им част се пчеше етикет със златна украса, който моят кръстник Шимелпристер беше нарисувал за фирмата и върху който освен много гърбове и звезди, името на баща ми и марката „Лорли екстра кюве“, изписани с блестящи букви, имаше една покритата само с гривни и огърлици женска фигура, която, преметнала крак върз крак, седнала на ръба на скала, беше вдигнала ръка и прокарваше гребен през разпуснатите си вълнисти коси. Впрочем изглежда, че качеството на виното май не отговаряше напълно на тази ослепителна опаковка.

– Крул – казваше често кръстникът ми Шимелпристер на моя баща, – да си имаме уважението, но полицията трябва да забрани вашето шампанско. Преди осем дни се подлъгах да изпия половин бутилка от него и до днес организмът ми не може да се съвземе от това посегателство. Какви боклуци сте натикали в ширата? Какво сте добавили, газ или старо евтино бренди? Накратко, това е отровна смес. Уважавайте закона!

При тези ми думи баща ми изпаднаше в смут, тъй като беше мек човек, който не търпеше да му се говори остро.

– Лесно ви е да се шегувате, Шимелпристер – отвръщаше той, като по навик нежно погалваше корема си с върха на пръстите си, – но моето производство трябва да е евтино заради предубеждението към тукашните продукти, накратко – давам на публиката, каквото тя иска. Освен това конкуренцията ми диша във врата, скъпи приятелю, едва издържам.

Толкова за баща ми.

Нашата вила беше от онези изящни аристократични имения, разположени по полегатите склонове с разкошна гледка към рейнската долина. Спускащата се надолу градина беше богато украсена с гжуджета, гъби и всякакви други керамични фигури, сполучлива имитация на животни; върху

постамент стоеше огледална стъклена сфера, която по най-комичен начин изкривяваше лицата; имаше още еолова арфа, няколко изкуствени пещери, както и фонтан, чиито водни струи образуваша във въздуха изкусни фигури и в чийто воден басейн се стрелкаха сребристи рибки. Да кажа нещо и за вътрешната подредба на къщата, всичко беше направено по вкуса на баща ми, уютно и в същото време издаваше жизнерадост. Уединените еркери подканяха да седнеш, а в един от тях имаше истинско предачно колело. Безброй дреболии: порцеланови фигурки, миди, кутийки с огледала и флакони с благовония стояха подредени по етажерки и покрити с плюшени покривки масички; множество пухени възглавници, с копринени калъфки или пък обшити с разноцветни бродерии бяха пръснати навсякъде по канапета и кушетки, защото баща ми обичаше да си поляга на мекичко; корнизите за пердетата бяха като алебарди, а на вратите имаше от онези ефирни завески от тръстика и пъстри перлени нанизки, които на пръв поглед изглеждаха като плътна стена, но през които човек би могъл да премине, без дори да ги отмести с ръка, при което те се разделят с тихо шумолене или потракване и после отново се събират. Над антрето имаше поставен малък, много изкусен механизъм, който, докато вратата, задържана от въздушното течение, бавно се затваряше, с нежен звън изсвирваше началото на песента „На живота ти се радвай“³.

Превод от немски: ЖАНИНА ДРАГОСТИНОВА

Книгата се очаква съвсем скоро с логото на изд. „Колибри“.

² Фризура (фр.). – Б. пр.

³ На живота ти се радвай – популярна песен, чийто текст е написан през 1793 г. от швейцарския поет Йохан Ушер, музиката е от швейцарския композитор Ханс Негели, във времето на стила бидермайер песента се разпространява из цялата немскоговоряща територия, а през 1912 г. става задължителна за изучаване в началните училища в Пруссия. – Б. пр.

¹ Така е, удивително, чудесно (фр.). – Б. пр.

Откъс

Еухенио Лопес Ариасу (1967, Буенос Айрес) е поет, писател, филолог славист, преводач, университетски преподавател и изследовател. Романът му „Лембӯ, безславният и бурен живот на славния сержант Кабрал“, отличен с награда през 2022 г. от Националния фонд за изкуствата на Аржентина, представлява интересен опит, написан в стил, напомнящ „божествения мимезис“ на Пазолини, да се преосмисли един много важен исторически момент за Аржентина – борбата за независимост и оформянето на националната идентичност. Книгата предстои да бъде публикувана на български от издателство „Нике“.

[...] „Трябва да предупредим вожда Андрес за заговора“, каза ми Иносенсио – продължи Кабрал. – „Искам да вземат Ла Канделария!“ „Но как? Нямаме паспорти, а по пътищата има военни постове...“ Иносенсио се позамисли и каза: „Ще те карам като труп, драги!“ „Пепел ти на езика.“ „Сериозно, ще кажем, че си умрял и трябва да те закарам у дома. Няма да ме карат да се връщам с мъртвеца я...“, и разпери ръце, сякаш беше очевидно. „Мунтибеа може да те умъртви, няма да си личи, че си жив.“ (...) Мунтибеа живееше на брега на Парана, в покрайнините на града, в една изоставена колиба, пълна с физурки на божества, гердани, пера, олатари и грънци. Денят беше прохладен, но слънчев и светъл полък оживяваше цветовете: червено, зелено, жълто, синьо, бяло, оранжево, черно. Беше се излегнал в окачения между двете стени на колибата хамак, пушеше си тютюнчето и рисуваше с дим в пронизания от слънчевите лъчи въздух. Иносенсио му разказа защо сме дошли. „Сигурен ли си, че искаш да умреш?“, попита ме с бразилския си акцент от хамака. „Само до Ла Канделария“, отвърнах му аз. „Добре, хайде“. Нареди разни предмети върху едно одеяло и го завърза на вързоп, връчи един барабан на Иносенсио, взе една клетка с гълъб и отидохме до едно не много отдалечено място на брега, до самата вода. Насядахме около вързоп, Мунтибеа го отвори и почна да ми обяснява: „Това е Нана Буруку, богиня на живота и смъртта“, каза и постави до одеялото, на почетното място, физурката на една негърка с корона, жезъл от палмови листа и гълъг гердан от охлюви на гърдите: „Това е богинята на водата и земята. Ще я призовем тук, на брега. Прилича на жена, но няма пол. Тя е най-древната богиня на света, първа, преди всички богове“ и добави, обръщайки се вече към самата богиня: „Дай ни, Нана Буруку, смърт и ни върни после към живота!“ Реката течеше кафява като глинест път покрай зелената ивица, която се смалвяваше в далечината на отсрещния бряг. В дерето водата се бунеше и задъхваше в калта. Една розата жаба – зелено-жълта и лъскава, носеща белезите на своя двойствен земноводен живот върху кожата си, полузаровена в калта – наблюдаваше церемонията. „Свиря“, нареди на Иносенсио, който започна да удря барабана леко-леко, сякаш звуците извиреха от водата. Мунтибеа постави чиния с нарисован тригълник пред богинята, поръси с тютюн одеялото и извади гълъба от клетката. „Нана Буруку не се храни с кръв, а с дух“, каза, и видях, че се кани да извие врата на гълъба. „Не“, възпрях го аз. „Дай ми го“. Втрънчи се в мен и не отместил очи, под зоркия поглед на Иносенсио, който лека-полека ускоряваше ритъма. „Както каже Белия Жрец“, съласи се накрая и ми даде гълъба. Пъгнах гълъба под ризата и той се сгуши кротко с топлиите си пера, предавайки ми духа си през кожата. „*Fecha os olhos*“, нареди ми на португалски и затворих очи. „Ограничаване“ тръгна към мен по реката. „*Abre os ouvidos*“, заповяда ми пак и аз наострих уши. Барабанът беше все по-бързо. „Какъв ли е цветът на смъртта?“, запитах се аз, защото зад клепачите ми светът продължаваше да е светъл като кожата на небето. Малко по малко музиката се сля с плътка на реката. Усетих, че клепачите ми се превръщат в глина. „*Morre!*“, каза Мунтибеа и повтори на испански: „Уми!“... и повече нищо не помня, понеже бях умрял. По-скоро имам някакви спомени, като взети назаем, някак мъртвешки. Мунтибеа помогнал на Иносенсио да ме натопари на една каруца със слама, за да не се нараня, скрили ме от слънцето и от любопитните погледи, и сме потеглили. От Коринтес до Ла Канделария има най-малкото седмича път, но за мен времето отлетя неусетно, почти до края на пътуването. Никой не ни беше спирал, както предвиждаше Иносенсио, но хората все любопитствали и от колиба на колиба се разнесла мъжавата, че някакъв мъртвец пътува към Ла Канделария. След два дни предложили да ме купят. Едни гечурлига се качили на каруцата да търсят трупа, открили ме и хукнали доволни да известят, че имало един умрял негър. Баща им, който май работел на полето, ни настъгнал по-нататък по пътя и предложил пари на Иносенсио в замяна на мъртвеца, сиреч за моя милост, приятелю! „За какво ти е този мъртвец?“, попитал го Иносенсио. „А на теб за какво ти е?“, отвърнал му човекът. Иносенсио замълчал, а онзи взел да му обяснява: „Виждеш сега, имам един приятел, роб, ей

Еухенио Лопес Ариасу

там в едно имене, нататък“, посочил някакви дървета на хоризонта и млъкнал, все едно се колебаел дали да продължи. В крайна сметка се реши и добави: „Искам да го изкараме умрял, моя приятел, за да избяга, но при нас умрелите се водят на отпеч. Този тук ни цвга доушеи“. „Толкова ме трогна, рече ми по-късно Иносенсио, че за малко да те продам, копеле“. Изкушения не липсвали на моя побратим. Човек трябва да умре, за да разбере какво голямо търсене на мъртвци има. Иносенсио разполагал само с една пращка и бокалорас, за да се прехранва, приятелю, а какви трогателни чувства будят мъртвите. Стигаме, значи, до някоя колиба и хората веднага почват да черпят Иносенсио, за да угади мъката и да почетат мъртвеца, а той разправял, че съм най-любимият му брат, батко му, почти като баща за него, сега ме карал у дома, да бъда близо до нашата майчица. Насред пътя се наложило да прекараме нощта у едно креолско семейство. За късмет, Иносенсио не ме свалил от каруцата, въпреки че госпожата настоявала, че щяло да бъде по-добре да ми запалят няколко свещи в къщата, понеже в каруцата сламата можело да се подпали. Не знам как и откъде, но явно в околността се разчуло, че някой бил умрял, и хората започнали да прииждат, за да изкажат съболезнованията си: кой с ромче, кой с винце, кой с нещо за хапване. Вестта за смъртта се разчува бърже. Почти толкова, колкото когато някой се е родил. Вече ми четеш мислите.

– Иносенсио се натаралянкал – продължи Кабрал – и отишъл да спи в каруцата, до мен, в сламата. Заспал като заклян очевидно, затова не чул как в каруцата се качили някакви хлапачи, искали да ме видят, да видят как изглежда един мъртвец. И капазаните му шедни, почнали да си изпратят с мен. Повдигнали клепачите ми и... ето че усетих нещо. Дори едно от тях ми разтвори устните и ми сипа вино в устата. Леле, друже! Виното ме съживи. И като отворих очи, и като се разбяха ония ми ти гечурлига, все едно бяха видели призрак. Аз се вдигнах, от врявата Иносенсио се събуди и също наведе вик, къде от уплаха, къде от радост: „Ти възкръсна, братко!“ Но радостта му не трая дълго, защото видяхме, че стопанинът излиза от къщата с мачете в ръка. Хората не обичат човек да възкръсва току-така. Иносенсио скочи на капрата и отпрашихме набързо. Оставаше сега да стигнем до Ла Канделария, а в последната колиба ни бяха предупредили, че напред има още военни постове. Решихме, значи, че ще се правя на умрял, понеже вече имам опит. Но не беше същото. По пътя видяхме една умряла качулата каракара и на Иносенсио му хрумна да я пхнем в сламата, за да мирише и никой да не се доближава много-много. „Няма да ни оставят на мира, ако си помислят, че се разлагам. Ще те накарат да ме поребеш веднага“. Не знам дали бях прав или причината беше, че и той не можа да понесе вонята, но вдигна рамене и отговори: „Добре, ама ти се преструбай на умрял като хората, че си залагаме кожата“. И продължихме. Виното на хлапачите беше изцапало дрехите ми и приличаше на кръв, а аз си посипах лицето с бял прах, за да изглеждам блед. Спряха ни веднъж, после пак. Иносенсио им споменаваше, така между другото, докато оплакваше смъртта ми, че ме е тръшнала чумата, та да не се приближават. Втория път все пак поускаха да ме видят, макар и отдалече, защото издирваха някакъв мъртвец, когото били отвлекли по тези места. За късмет, търсеха труп на индианка и дори от разстояние, разбраха, че не съм аз. И вече си мислехме, че ще стигнем без прекеждия, когато, последната нощ, някой дойде и взе че ме открадна,

приятелю. Това се случи в една махала близо до Ла Канделария. Иносенсио остави каруцата на пътя и се отби до колибите за храна. Аз бях заспал и докато се усетя, някой ме сграбчи за краката и под мишиците и започнаха да ме мелят и дърпат насам-натам. Всичко се случи прекалено бързо. Каруцата потегли светкавично и потъна в нощта. Аз не исках да отварям очи, понеже усещах, че около мен има хора, въпреки че пазеха тишина. Конете пренукаха ли пренукаха, а каруцата летеше леко, сякаш ме отнасяха на оня свят. Налегна ме сънливост, но не исках да припадам, нито да заспивам, защото си помислих, че буден ще излеждам по-умрял, отколкото заспал. Спряхме. Чувах се гласове на жени, на мъже и на деца. Пак ме хванаха за краката и под мишиците и ме занесоха някъде, положиха ме на някакви дъски или на някаква маса може би. Аз продължавах да чувам много гласове и шумове край себе си и се боях да отворя очи. Вече не виждах цветовете зад клепачите и бъдещето ми се струваше като тъмна кал по речния бряг. Сдържача гъха си и се правех на умрял. Стараех се мускулите ми да излеждат вдървени, а гърдите – неподвижни. Не след дълго усетих, че режат ризата ми с ножица, а после ми рязнаха гърдите. Отворих очи с вик. Надвесен над мен, със скалпел в ръка, стоеше Диего Лопес. Когато викнах, извика и той и отскочи назад. Седнах. Настана олелия и хората се разбяха. „Не си умрял“, каза Лопес, щом се съвзе, след като ме беше гледал известно време с изумление. Видях, че не ме нападат и се успокоих. „Аз съм, Хуан Баптиста“, казах му аз. Позна ме и кимна. „Ето ме, добавих, вашият жив труп“. Намирахме се в лагера на вожда Андресито. Излязохме от бараката. Пред вратата беше спряла „летящата линейка“, с която ме бяха отвлекли. Вождът Андрес Гуасурари Артугас притежаваше първата в Америка „летяща линейка“! Моето възкресение предизвика фурор. Целият лагер се извървя да ме види. Дойде и вождът. „Как се казваш“, попита ме той. „Лембӯ“, отговорих и продължихме разговора на гуарани. Казах му, че с Иносенсио сме тръгнали да дирим точно него и той изпрати да доведат приятеля ми. Вождът вече подозираше нещо относно онова, което му разказахме, но ни благодарил и останахме при него, докато Белграно се разбунтува срещу триумвирата и победи роялистите при Тукуман, и после още малко, до падането на първия триумвират. – Да умреш е лесно – каза ми впоследствие Кабрал, – всички го можем. Трудното е да възкръснеш. Когато възкръсваш, целият ти предишен живот минава пред очите ти. Самият аз видях как животът ми бе тласкал: първо бях болен в Буенос Айрес; после оцелях като войник; по-късно бях спасен от „Робите безгъци“; Иносенсио ме заведе жив при Титун Ориша, а после – умрял в Ла Канделария; срещнах случайно Белграно, за да му дам писмата. Почувствах, че досега не съм действал по своя воля, беше време да го сторя. От Ла Канделария се върнах в Коринтес, за да се запиша в гренадирската бригада. И сърцето ми заби отново – каза Кабрал и извади часовника... [...]

Превод от испански: МАРИЯ ГЕОРГИЕВА-МОНТЕРО

Нов българо-румънски литературен мост

През януари 2025 г. бе подписан договор за сътрудничество между Столична библиотека и Biblioteca Județeană „Ioan N. Roman“ Constanța като в резултат на това се осъществиха редица инициативи и в двете библиотеки. Настоящата публикация на стихове на две съвременни румънски поетеси е продължение на една от тях – за взаимно популяризиране на автори от Констанца и София чрез преводи, размяна на книги, както и гостувания. Предвижда се до края на годината Амелия Станеску и Юлия Пана да гостуват на Столична библиотека, да имат поетично четене в Литературния клуб на библиотеката, а също и да се срещнат със студенти от специалностите „Балканистика“ и „Румънска филология“ в СУ „Св. Климент Охридски“ и с техния преподавател гл. ас. д-р Лора Ненковска, която е и изтъкнат преводач от румънски език.

Амелия Станеску

Амелия Станеску е румънска поетеса, член на Съюза на румънските писатели, филиал „Добруджа“, от 2000 г. Завършила е френска и румънска филология и право, а през 2006 г. защитава докторска дисертация под заглавие „Чоран и Западът“. Дебютната ѝ поетична книга „Гърсачи на думи“ излиза през 1993 г. Следват стихосбирките „Механика на естеството“ (2005), „Дъждовни постели“ (2012), „Вавилон. Преднамереността“ (2015, книга, писана съвместно с поета Петру М. Хаши), автор е на том с интервюта и литературни портрети („Спешна метафора“, 2014) и др. Амелия Станеску е голям почитател на италианския език и култура, преобладава от и на италиански и се радва на успешното представяне на румънската литература в страната на Данте. Занимава се с организирането на литературно-артистични събития (представяния на книги, кръгли маси, поетични и/или музикални фестивали). Представянията на нейните книги обикновено са под формата на поетично-джазови спектакли. В момента е директор на Окръжната библиотека „Иоан Н. Роман“ в град Констанца, а най-новата ѝ стихосбирка „Самота назаем“ излезе преди няколко месеца.

Рея се

из най-красивия измежду
въображаемите светове.
Очевидно това е свят, създаден от нас,
отдушник на страха, на безумието
и на толкова други разбулени истории
в последните сто преапокалиптични
метра
с цената на евтиния
успех
с изолацията под ръка
се осмеляваме да мислим
че ние сме
най-красивият от
всички възможни светове.

Непрекъснато се упражняваме

Всички наоколо очакват да бъдем по-добри
една по-добра година
една по-добра постъпка
една по-добра история ...
Тича се подир щастието
като че е грехи на разпродажба.
Можеш ли да го получиш на по-ниска цена?
Ти си късметлия.
Иначе бродииш по чакълести пътеки
По тях се простират ями, където
най-малко очаквай.
И е наистина тъжно, че съспивайш
обувките си от червено кадифе
през всички тези паралелни светове.

Взе ли си абонамент за мен?

Трудно ми е да се виждам с теб
всеки ден.
Вероятно ще се отегча да ти говоря
дори и веднъж дневно.
същият лик
същата разрошена коса
същият глас...
Ами ако се виждаме веднъж
месечно?
мисля, че и така ще бъде много стресиращо
да вписвам в календара си датата

да не я забравя
да си спомням как се казваиш...
Предпочитам да те държа в едно от въглчетата на
мисълта си
скрит под лавото ми крило
на разположение, както се казва
при нужда, по-прагматично е.
Бихме пътували така през времето,
без никакъв стрес и задължения.
Без твоето добро утро сутрин,
без твоето лека нощ на лягане.
далеч от навици
внушения
и традиции.

Но гласът ти подобен
на спомен
ме обгръща като
пухена завивка през зимата
когато човек няма нищо друго за правене
освен да гледа любовни
филми.

À l'envers

На никого не му е до твоите тъги
По принцип на никого не му е до тъгите на някого
Всекиму неговите тъги и самота
Мислите съграждат римски лабиринт –
който се поддаде на субективностите е анахроничен
Като целия реквизит на излезлия от мода
романтизъм.
Лъжата има предимство – книжна фикция
Без stories празно.
Светът е пълен с fake – създадоха дори
академия за fake news и вероятно така е уместно
Поне да го правим методично
Всички около теб го правят
погълнати от ежедневието
и по-малко от онова, което е естествено.
Луната е все така далеч
несигурно студена, вероятно красива.

най-добре е да пишеш на румънски

казаха те
защото дори въздишката ти е различна на майчиния език
носи нещо специално
което разпознавай
има контекст от мисли
за приятелства разпилени в орбита

ти не си научил говора
на ближните си
или не си се адаптирал достатъчно
ти си това което се нарича алтернативна
възможност
допълнителна подробност
макар че някои могат да мислят, че
това е най-важното

но животът не се занимава с
превъзходства
той е винаги простичък
може би дори банален
на всеки от възможните езици

един неразличим ежедневен ритъм
лишен от мирис
лишен от вкус
наречен самота.

Снимка: Владислав Христов

Внимавай какво пишеш

какво мислиш, какво си пожелавайш.
Вселената ти отговаря по свършения начин, каква
симетрия!
говорих за болката и страдам,
писах за страха и станах най-голямата
страхливка...
Неее, не може повече така.

Боя се от думите. Боря се с всяка мисъл
зад която ще се разстеле история...

Може би ти ще дойдеш с дъга или нещо друго...
не зная, но опитай, вземи ме с теб
в света на кристалните приказки,
в най-спокойната, уханна тайна
на щастие.

Selfie love / Digital production

Сигурност и автономия
осезаемо и продуктивно
мултимедия – гарантирано интерактивно
и неограничено забавление
почти нулеви разходи
идеен отдушник
преливащо въображение
zeus ex machina

изкуствено но пък trendy
не е красноречив актуален
проблем
целта оправдава средствата
и средствата оправдават края

самотата прави хората мъдри
деонтологично епидермално
електрошоковете са забранени
в крайна сметка тя е усмирительната риза
и нощем
и в светлия ден

неопределимо
неоспоримо
необратимо

Ползите от писането

Нито един поет не чете стиховете си
след публикуване
някои дори ги забравят напълно
съзнателно
диктовката е била освобождаваща
като редовната смяна на кожата
и каква полза да имаиш
от отминала любов
от свършен факт
от всичко което е гравитирало около някого
от страданията
от спомените които искаш да изтриеш

най-доброто лекарство на забравата
е писането.

Юлия Пана е поет, визуален артист, телевизионен журналист и продуцент на късометражни филми. Живее в Констанца, където от години организира културни събития, както и фестивала „Поезия на пътя“ в Корбу. Основател е на KULTURAL Association, организация, посветена на популяризирането на културата в Констанца. Стиховете ѝ са преведени на английски, френски, немски, италиански, каталонски и гръцки и са излизали в периодични издания в Румъния и по света. Има издадени шест стихосбирки, едната от които е двуезична антология на румънски и английски със заглавие „Абаносови кости“. Учасствала е във фестивали, резиденции и други културни събития в различни държави. Член е на Съюза на румънските писатели, Съюза на румънските визуални артисти, както и на румънския П.Е.Н. център. В момента работи над поетичната книга *Mare Melancholia* и романа „Жителство“.

Сърцето ми, бяла чаша за чай

сърцето ми, бяла чаша за чай
Снощи опитах да го скицирам
Нарисувах с прост шрих
дръжката му извита.
Докоснах го нежно с показалец
то потръпна
въздъхна възбудено...
всеки ден синвам прясна вода
всеки ден някой пие от него
и оставя след себе си
следи на любов и търпение
сърцето ми е предмет на бита
Често го давам назаем.

Вече не мога да се видя

Вече не мога да се видя...
Нарязана съм
на милиони призми кубове и сфери
вече нямам чувство че съм човек
Нов животински вид съм
току-що роден
аномалия
във всеобхватната хранителна верига на хищниците
Още нямам име
нито съм класифицирана
само бръчки надълбоко
в челото
по които да ме разпознават скенерите...
Не се движа вече,
левитирам само през пространствата
и краката ми понякога
са просто подпорки
Няма как да се събужда от това
непрекъснато замайване
главоболие, хапче против пристъпите на мигрена
с оръжия такива...
някой удря ме...

Линийка

Бях родена много рано много дребна
като линейка
мама ме използваше да мери с мен муселина груб
върху който тя бродираше цветя червени,
думи.
радостно разхождах се под масата
изправена
без да се навеждам
понякога когато бях забравила да се обадя

и майка ми не ме откриваше из къщата
тя оставяше по мен белези дисциплиниращи.
в училище пък ме забравиха
между тонките във физкултурния салон
и оттогава се търкалях
наоколо в замайваща
игра...
бях родена твърде рано...
малка съм като дефект-ефект на възприятието
с лекота промъквам се между предметите
и хората
като на шега
играя си на криеница със един човек
висок като луната.
когато през нощта затворя си очите
пораствам незабавно, виждам се като дете
щастливо да вися на лоста за изтупване
на килими
без усилие или специална подготовка
това е подходящ обмен на образи със миналото
мама нарисува ме на малко тъгълче откъснато от стра-
ница
на книга
направи ме не по-голяма от две деления на линейка
за да мога да се вмести
оттогава съм пораснала...
по-висока съм
застанала до моя куп от книги, огромните рисунки мои
са разпръснати из къщата ни като бяла лента
скривалище на спомени
където майките понякога си отбелязват нещо или
драскат
колко си пораснала
сега аз вече не съм малка,
обработих образа си
с фотошоп и даже ръстът ми е подходящ,
с въздушна линейка измервам
участъците на живота си.

Животът е момиче наречено Мираж

В седем сутринта
животът е физкултурен салон
аз скачам и тичам докато устата ми
се напълни със слюнка
тя би могла да прелее в ушите ми
склонни да слушат истории
ръцете ми стават по-дълги от гирите
с всяко клякане коленете ми стават от гума
и внезапно мога да скоча високо
животът ми вече не е физкултурен салон
а възсин полумесец
към който съм гледала често
през безбройни години, дни, часове,
голям и погрозняващ с минаването на времето,
мръсен и почернял
като ноктите на човек който събира мастило
събуждам се между чуковете и колелата където живея
и отново се взимам в ръце
издигам се до повърхността
животът сега е лъцящо море
на масата за хранене...
тих като шал съхнещ на слънце...
пъхвам дълга ръка в прозрачността му
и от гръдта ми изскача костният червей,
гмурва се в дълбочината,
но аз го виждам –
нося очила със златни рамки
пазя ги
сякаш че са летяща лисица –
скачам
и го премазвам с петата си
червеят не е вече червей...
нищо не е... каквото беше

но все пак го премазвам
макар и да е невъзможно под водата
но какво да се прави?
всъщност аз съм в пустиня
където животът се е разпрострял
върху дюни от разни отпадъци
животът е момиче наречено Мираж...
пиша всичко това за да разбереш
хоросана
който тухлите свързва в стената
там където всяка нощ
на прага на сънищата
отбелязвам със страх изминатите километри

Малки пергаментови кръгове

в девет ли беше
или около девет когато
тази неизменност се появи?
вдишах я
заедно с лекия въздух
който идваше
от отворите по небето
тя лениво се смъкна
по дихателните ми пътища
до гънките на десния ми бял дроб
прикрепи се към розовата обвивка
и остави опушени белези
малки пергаментови кръгове.
после криволичейки слезе надолу
и спря в лявата ми сърдечна камера...
нямаше как да знам за това.
тя така добре пасна в необитаваното ми
сърце

Свободна от изнудващата болка

пред мен подскача нетърпението
безсилно държи те надалеч
от ехото понесен
въздухът от думи се завръща
само смътни шумове
се чуват
през паузите замъглени
от зазуба на паметта

сол йодирана е любовта

издължени птици се разгръщат през сниженото небе
черна мрежа с дупки синева
която хваща, като мен,
отклонили се от пътя облаци
над панаира селски с томбола

ръце протягам
под една вълна
в морето
за първи път където спяхме
прииждащ прекалено силно
извира ужас в мойта гръд
цъфти под кожата ми
по кръвта ми слиза
стряска ме и ме услажда
сол йодирана пътува надолу по езика ми
отива във водата и се губи
порастват в мене костни бронхи
дишам
и чрез глътка въздух
кръгът в гръдта ми
ме избавя от изнудващата болка

на стр. 14

Александър Байтошев

Двойниците на тялото

Това са бездомните двойници, театър на абсурда, избягали затворници, яростни машини, това сме ние затворени в сцената на идния свършек, иска ми се да избягам много далеч от тези изображения, те са моите кучета без подслон, свършени тела, развалини от черно и бяло, от добро и зло, родени ли сме, или сме обикновени крадци на живот, без дъх, самотни бесове, родени от нищото, бягам, махам се от тези двойници, графики на абсурден, провален живот, искащ да битува в чакалнята на самотата, при притискащите стени и дребните релефи на Асировавилон, близо до Прадо, близо до гладиатори, разкъсани от гепарди, искам да живея като ненормален ветропоказател, да живея вечно, да бъда граф Дракула и да почитам живите, не искам да рисувам, искам радостния вик на огромен, уплашен папагал, изоставени жени и живите тела на смокиновите дръвчета, някъде, където Бертолучи ни остави, при сирените на Одисей, да се оставя да ме оглозгат, да срещна примитивни народи и да битувам в джунглата, да отида в сърцето на мрака и да се върна жив,

да донеса всичко обратно със себе си.

Снимка Владислав Христов

Животът ми мина през моите стаи

Тази вечер мислех да ти призная
животът ми тръгна да се разхожда
из непознатата къща в която аз съм господарят на
призраците...
призраци толкова грозни
че вече дори не ме плашат
и ето животът се заразхожда
и ме подложи на изпитание,
но моята единствена мисъл
беше да ти призная
дори и това да бъде
най-простичкото признание
за мен...
и така, ще кажа че моят живот
мина през моите стаи
и ме изостави
когато опитах да кажа
макар и само наум
че една нощ когато животът ми
мина през моята памет
не можа да намери
нищо
освен
теб.

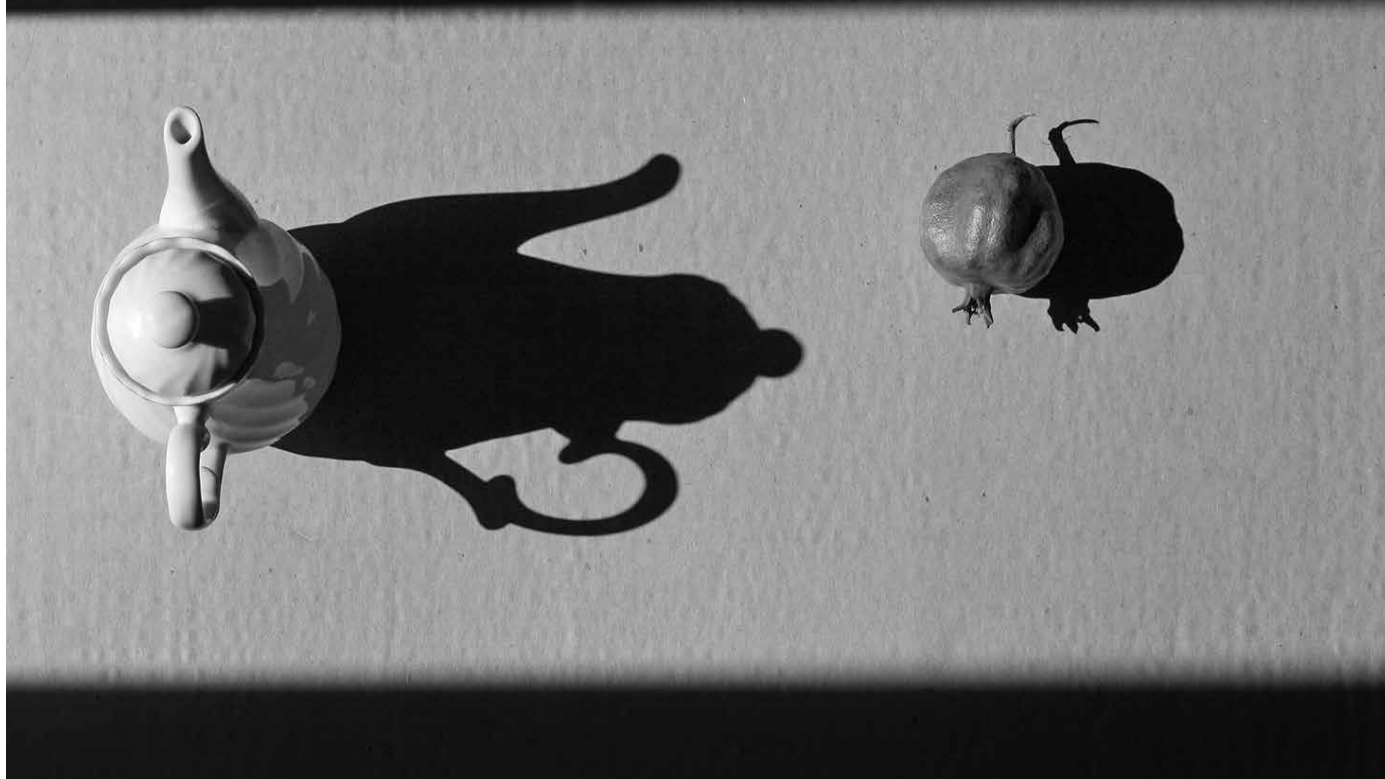
Инфрачервено

какво да правиш когато
сутринта започва зле?
празно пространство
в което балоните на безпомощността се пукат един
след друг...
предателство
след напрегната нощ...
а, незначителен разговор...
„когато нещата се разгорещат, ти трябва студена
бира
и най-добре да я пиеш направо от кена“
ами аз...?
по команда се стоплям и се охлаждам...
сама съм си дистанционно...
с твоя пръст върху копчето
наистина ли си вярваш
че бягството ти ще отговори
на изтезаващите ме въпроси?
времето тича през мен като тръпка от космите на
главата до петите ми,
и след него остават белези
в най-уязвимите
органи...

Абаносови кости

какво бих могла да ти кажа
в тази губеца силите си относителност
това светлорозово
с толкова хубави отражения
сякаш светът си плаща да види
как се превръщат мечтите ни
в неоновни знаци...
абаносови кости
в които болката удря
не знам какво означава за теб това,
но любовта няма да чака
тя е река по която се носи светът
този сяп свят, нали ти е ясно
нямам много за казване
ние сме части от едно тайно тяло
далече е кулата
в която бихме могли да живеем
тя би могла да рухне там някъде
докато ни чака
като камъче най-обикновено
търкулнало се по склона
толкова крехка е музиката която ни трогва
само тайното тяло продължава борбата...!
то се страхува само от черното
и от Татко Време

Превод от английски: ПЕТЪР ЧУХОВ

Автобиографични фрагменти

Снимка: Владислав Христов

Жозе Сарамаго

Една от най-интересните части от литературното наследство на Жозе Сарамаго е неговата автобиографична проза – като се започне от хрониките, събрани в „От този свят и от другия“ (1968 – 1969) и „Куфарите на пътешественика“ (1969 – 1972), мине се през пътеписа в „Пътюване до Португалия“ (1995) и се стигне до детските му преживявания, описани в „Малки спомени“ (2006). Тази мозайка от разпилени впечатления не само допълва неговия писателски облик, а с неповторима естественост и деликатна ирония изгражда представата за местата и срещите, които са оформили мисълта му, защото – по собствените му думи – когато пътуваш в своята страна, всъщност пътуваш в себе си.

„Все някога щеше да дойде ден, когато да разкажа тия неща.“
Ж. С.

I

На самия мен не ми създава никакво неудобство да знам, че по-далеч от три поколения назад в рода ми властва непрогледен мрак. Сякаш прадедите ми са родени като част от „спонтанно“ поколение в един вече съвсем оформен свят, за който не носели никаква отговорност: доброто и злото били чуждо дело и те се ограничавали само да ги поемат с невинни ръце. Приятно ми е да си мисля така особено когато си спомням за своя праядо по майчина линия. Той е дошъл от Северна Африка и не съм го познавал лично, но ми разправяха забележителни истории за него. Описваха го като въздър, кльощав мъж с жълтеникаво каменно лице, на което толкова рядко се мяркала усмивка – тогава било истински празник. Той убил някакъв мъж при съмнителни обстоятелства, съвсем хладнокръвно, като някой, който изтръгва къпинов храст. И даже ми казаха, че жертвата имала право, но нямала пушка. Заради това толкова тъмно кърваво петно върху нашия род на мен ми е приятно да си представям този тайнствен мъж – може би овчар или разбойник, – дошъл от толкова далеч, от такава загадъчна далечина (...). Живее откъснат от селото, в една къщурка между върбите. Имал две кучета, които гледали изпитателно непознатите, без да лаят, но и без да спират да дебнат, докато посетителят не се отдалечал разтреперан. (...) Този мъж се радвал на неприязънта на цялото село, защото освен че дошъл от далеч, бил много сърцат, и най-вече защото в него се влюбила моята прабаба, най-красивата девойка не просто на цялата околия, а на своето време. И дядо трябвало да прекара първата сватбена нощ на открито, пред прага на своя дом, въроръжен с дебел, обкован с желязо прът, защото ядосаните му съперници се били закарани да го претрепят с камъни. В крайна сметка никой не дошъл и луната спокойно пресякла небето, докато баба будувала и чакала своя съпруг. Прегърнали се чак на сутринта.

II

Бабо Жозефа, носиш със себе си само своята малка бохча с неща, които те интересуват. И все пак си просветена и весела. Усмивката ти е като пъстроцветна увеселителна ракета. Не съм виждал друг човек да се усмихва като теб. Стоя пред теб и не го разбирам. Аз съм твоя

плът и кръв, но не го разбирам. Дошла си на този свят и не си престанала да откриваш какво е той. Стигаши до края на жизнения си път и светът продължава да бъде такъв, какъвто е бил, когато си се родила: въпрос, непостижима мистерия, нещо, което не е част от твоя живот. Завещаваши ми петстотин думи и дъвор, който се обикаля за пет минути, колиба с керемиди и пръстен под. Стисвам мъчливата ти ръка, прокарвам своята ръка по набръчканото ти лице и по белите ти коси, поразени от теглилата, и продължавам да не разбирам. Била си красива – така казваши, и аз ти вярвам, и мога да видя, че си умна. Защо тогава са ти откраднали света? Кои ти го е откраднал? Може би съм щял да го проумея и да ти кажа как, защо и кога, ако съм можел да подбера измежду безбройните си думи тези, които разбираш. Но вече не си заслужава. Светът ще продължи без теб и без мен. Не сме си казали това, което е било най-важно. Наистина ли няма да го направим? Вероятно не съм ти дал света, който е бил твой, защото моите думи не са твои. Продължавам да нося тази вина, за която не ме укоряваш, и затова е още по-тежка. Защо обаче, бабо, защо присядаш на прага на своя дом, който стои с врата – отворена за необятната звездна нощ и за небето, което не познаваш и към което никога няма да отпътуваш, за тишината на полята и на омагьосаните дървета, – и заявяваш с умиротвореност на своите деветдесет години и с жаркия пламък на младостта, която никога не си изгубила:
– Светът е толкова красив и ми е толкова мъчно, че ще умра!
Това е, което не разбирам, но не си виновна ти.

III

Казваше се Франсиско Кареира и беше обуцар. Неговата работилница бе една тъмна душегубка без прозорци; вратата беше толкова малка, че само децата можеха да влязат без да се свият – около метър и половина височка. Неизменно го виждах седнал на своята табуретка зад пейката, с натрупани инструменти и където от една беззаветна шапка се появяваха парчета кожа, извити ножчета, изрезки от подметки, някоя тъпа игла и неизползваеми свеци. Беше болен човек, преждевременно изхабен, с изкривяване на гръбнака. Цялата му сила беше съсредоточена в ръцете и раменете, мощни като скрици. С тях изглаждаше подметките, навосъчаваше конците, пробиваше дупките и забиваше габърите с два отсечени удара, които никога не видях да сбърка. Докато аз се занимавах да пробивам парче кожа с едно длето или си играех с водата, в която киснеше някаква подметка и започваше да лепне от танина, той ми разправяше истории от своята младост. Някакви смътни политически амбиции; пистолетът, размахан пред него като страшно предизвестие, че според собственика му ще бъде използван срещу онзи, който предаде каузата... После ме питаше как се справям с учението и имам ли вести от Лисабон, а аз се захващах възможно най-добре да засия неговото любопитство. Един ден го видях притеснен. Приглаждаше рядката си коса с шилото – нещо, което добре познавах и което значеше, че има особено важен въпрос. Подир малко той облегна превитото си тяло, вдигна очила на челото и попита в упор:
– Вярваш ли в множествеността на световите?
Беше чел Фонтенел...

Подбор и превод от португалски:
НИКОЛАЙ ТОДОРОВ

В сърцето навярно

В сърцето навярно – и малко по-точно от рана, която е ножът оставил, изтича животът, пилян безпосочно, а ножът умишлено туй е направил. Желания, страсти без край и нарочно, объркано дирене все за причини, а участ „да бъдем случайно“ не стига – в сърцето навярно това все боли ни.

Ритуал

Шом песента е олтар, ето жертва. Лунният камък тогава стихът е – ножът на живото за да точи. Идвам на колене, не гоня елен от ливадите на съня с жестока стрела, що го стига. Без дебело дърво огън няма дори и ръцете си да изцапаш в пепелта на угасващи слова.

Шемет

Не следва тялото ти мисълта. Не идва, сред скалните отломки дори самият вик се свива. Напомня ли ехото за отклик, то работа е на планината и тайни между краката на паяк, що мрежа си сплита от мизерия по камък, наввесен над стръмнината.

Още психоанализа

Когато се вдигне камък, се вижда вдлъбнато място, където лежал е, и слепотата на червеи – бяла от слънце – се свива, запазва, гори студени кристали от сняг, просветления.

Няма да казваме смъртни думи

Няма да казваме смъртни думи и звуци, предгвкани, квасени в слюнка, усукани между език и зъби. От устните процедени думи объркани, смутни сенки стават на ширнал се склон от мълчание.

Не от морска вода

Не от морска вода, от друга, с въртопи бавни, где сухи листи, откъснати, мъртви се понасят и где многобагрен въздух се вдига, когато калта издиша – сред тях се роди животът човешки, от смес на сянка и на мистерия.

В средморски простор богове се родиха, а ние сме плод на тиня, на смутни води.

Песен

Не, песен, още си далеч, и звук, и ритъм няма да ти стигнат без полъха на ветрено крило. За тебе ще се върна аз назад: нокторното на спомен потъмнял, коралът, що е заблестял от радост.

Навярно

Навярно очертаното поле не стига на сърцето, не възбужда; навярно и граничната межда, „отрязани“, насреща си чертаем. Какво лице чертае се заветно? Какво пътуване заветно чака? Крила ли са (че само с две летиш), или е пламък, който сам изтпява?

Първата песен

Вода, белота, заревото на утрин, с росата по нардове, с мътния взор, далечна спирала сред мъглявината се шири по орбита бавна, неясна – така е навярно създаден светът – вселената махва с ръцете си пълни с ухаения и със сияния, чувстват химера – ръцете на друг и друг стих.

Плодът

Захапвам хищно аз на този плод плътта от него се разлива познатият ми вкус, отгаден е плодът, не лъже, не оплита. Изглежда, всичко на предела е еднакво, разчитам като бог творението на друг: как обещание е в семката прикрито.

Снимка Владислав Христов

На твоето рамо отпускам ръка

На твоето рамо отпускам ръка и тя завладява света. Ето знак от друг, но илюзия вече позната: сред малкото място на жеста видях: чертае се нещо ликът на съдбата.

Идвам от много далече

Идвам от много, много далече и нея глухо тази стара, прастара песен с нестройни рими. Казваш, че нея вече съм пъл и на други и че други ръце други врати са открили:

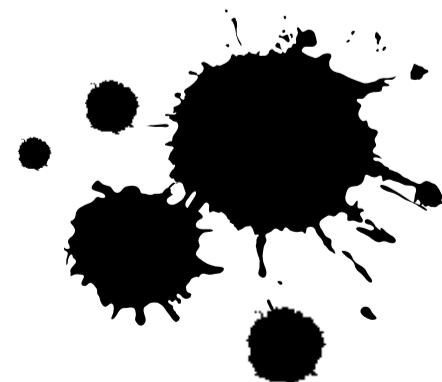
Но любима, идвам и даже смея да викам – от пътища далечни, и от праха изтпяваш, и от трепет на телеса озлочестени – нова песен и се прераждам с нея.

Брънка, мрежа, люсна...

Брънка, мрежа, вал, обвивка заедно твоята и моята извивка сбират, те са краища на мост и на победа и над пропасти арки се простират.

Пропастта от кожа и още от различие, от очи, усти, ръце – те изтъкват новите животи в сплетени гирлянди и еднакви гроздове по тях узряват.

Подбор и превод от португалски:
НИКОЛАЙ ТОДОРОВ

Д-р Василис Фламбурарис е роден на 18 януари 1973 в Атина, Гърция. Работи като зам. завеждащ отделение по анестезиология в голямата атинска болница „Сизманогио“. Д-р Фламбурарис има шест издадени стихосбирки („Любовни тръпки“ ИК „Йолкос“, „Човешко тейфтерче“, ИК „Йолкос“, „Паралелни противоположности“, ИК „Термаикос“, „Картини по вятъра“, ИК „Йолкос“, „Мансарга в облаците“, ИК „24 Грамата“, „Нощни ръкописи“, ИК „Йолкос“), а издание с негови стихове, от лондонското издателство „OpTime Books“, може да се намери във верижата книжарници *Barnes and Nobles*. Д-р Василис Фламбурарис е член на Съюза на гръцките писатели – „Никос Казандзакис“. Някои от наградите, на които е носител са „Кефалос“, „Алкеос“ и „Андреас Ласкаратос“.

Атинските госпожи

Градът – той е рай за котките.
Те са навсякъде, където можеш да си представиш:
изтегнати върху колите, скрити зад кофите с боклук,
в дворовете и градините, във витрините на магазините.
Те вкарват живота в правия път,
те побеждават хаоса.
Котките – щастливите госпожи на Атина.

Пролет

Вървя нехайно из парка на сърцето си
и изведнъж един водоскок започва да танцува самба.
Това е танцът на Водното момиче.
В сърцето ми.

Париж

Обикалям като вехтошар улиците.
Май съм изгубил пътя си в този град?
Влизам в сладкарница и пия чай.
Пиша в тейфтерчето, пиша за облаци.
Облаци, облаци навсякъде...

Мария (мама)

Беше кротка и чиста и никога не викаше.
Никога не казваше „недей“ и „не бива“.
Целуваше ме за „лека нощ“.
Беше Алфата на живота ми.
Сега е звездата Омега.
Мама.

Самота

Едно врабче подскочи върху камината в двора ми.
То – само, аз – сам, а небето ни гледа.
Всъщност всичко това е небе.

Началото на годината

Пианото се напи и засвири във весел ритъм без да спира.
Нотите завляха като серпантини.
Забавата започна и всичко оживя.
Не е чудно,
това е просто Нова година
на обратната страна на луната.

Променливо време

Вали непрестанно.
Черният ми чадър ме спасява от най-лошото.
Внимателно го разпъвам и
нежно го поставям в ъгълче от къщата,
нека помъдрее на сушина.
Трудни времена
за моите облачни мечти.

Primavera

Ярка светлина.
Цветята разпръскват хипнотичен парфюм.
Бадемите са цъфнали в булчинските си рокли.
Южнякът стопля гръха.
От ада на Данте тежката зима избягва
във възраждането на рая.
А Джото вече създава Второто пришествие.

Любовно (на В.Ф.)

Луна от макове украсява главата ти.
Целувките на цветните пъпки
извезват тялото ти в диви рози.
Ти нежно пристъпваш и скланяш
пред капризите на моята любов.

Пробуждане

Пчелното жужене
прекъсна вчерашните ми недоузрели сънища.
Скочих от леглото и залепнах за прозореца –
налагаше се да видя
какви ги вършат пчелите около моята колиба.
От навеса бликаше мед.

Памет

Къщите остаряват.
Материалите грохват.
„Има неща неподвластни на времето
като игрите и смехът на децата.“
Така е записано в дъвен папирус.

Нещо съществено

Ще науча нещо, което не знам,
за звездите или за езерния папур.
Усещам:
Слънчевата усмивка.
Утехата на плачещите облаци.
Че скоро ще мога да докосна рая.
Една циганка ми предрече това,
докато ме четеше по отворената ми длан,
без дори да я докосва.

Сложно оживяване

Сянката на евкалипта е човешка
под пълната, полунощна луна.
Тя сменя своята кожа и цвят всяко лято,
така както ѝ се харесва.
Метаморфоза без угризения и вайкане,
Сенчестите клони заплитат нишката на живота,
и предат, и предат чак до сутринта.

Превод от гръцки: ВЕСЕЛА ФЛАМБУРАРИ

Коста Косовац

Коста Косовац е роден на 17 юни 1997 г. в Белград. Студент е в Юридическия факултет на Белградския университет. Носител е на няколко литературни награди, включително наградата „Станко Симичевич“, която се присъжда на фестивала на младежката поезия във Врбас. Негови стихове са публикувани в Културното приложение на *Politike*, *Novosti*, *Književni Novine*, както и в много други интернет портали. Първата му стихосбирка се казва „Пуловери за камъни“. За нея той получава престижната награда „Матичев шал“. През 2025 г. излиза най-новата му поетична книга „Пергел за ореол“

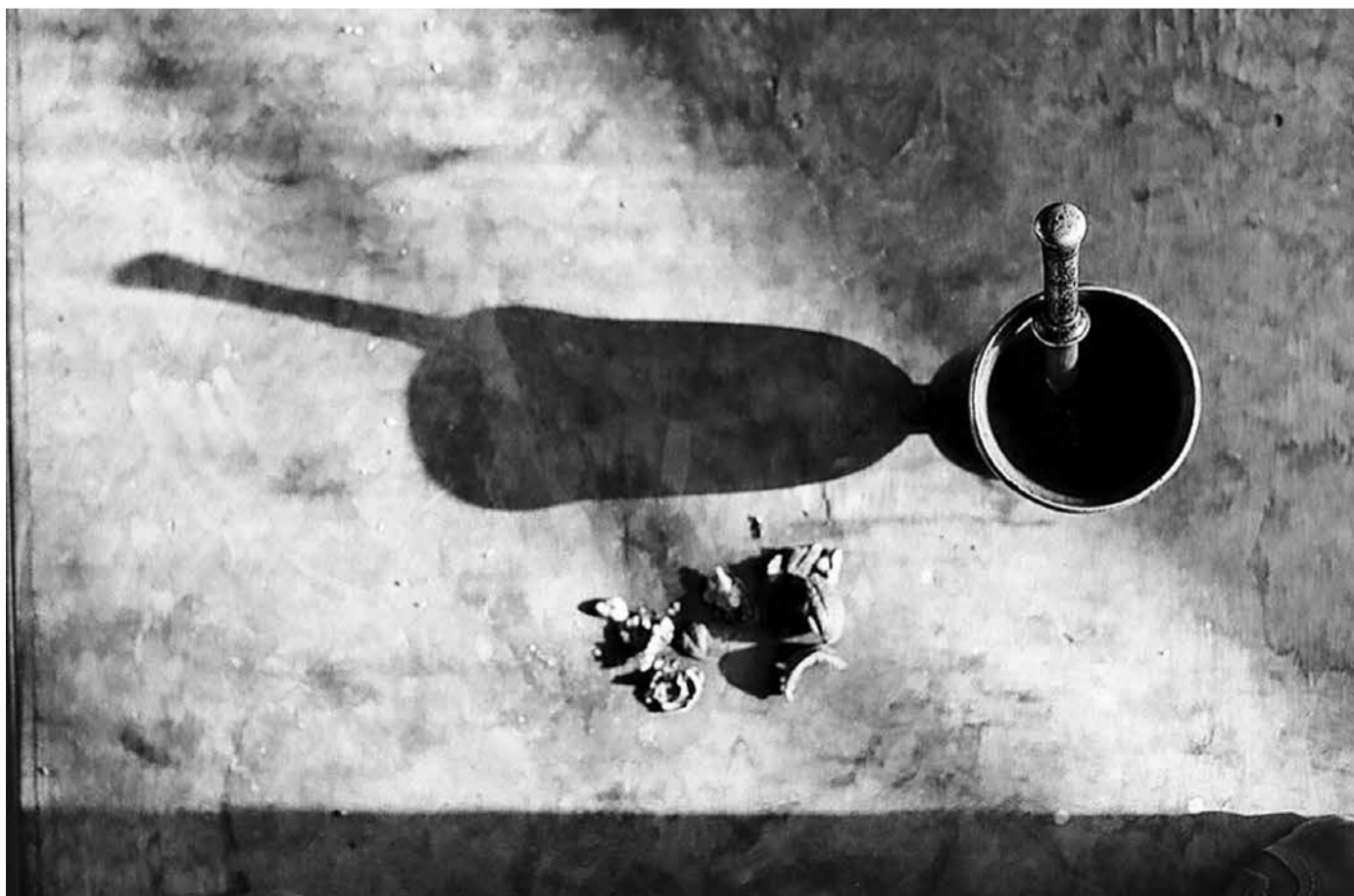
Поезия

Напиши цяла стихосбирка и я хвърли във огъня,
Напий се с домашна ракия,
Избягай от поетична вечер и прави любов
в обществена тоалетна,
Вдигни революция, умри на война,
Занеси роза на гроба на Бранко Милкович,
Стани монах и увековечи душата си пред Бог
като най-красивата погача,
Напусни университета и избягай във Франция,
Рецитирай стиховете си на просяка,
Заведай органите си и напиши надгробна епитафия
Научи жените как да чупят чаши
И да не плачат,
Остани във пълен мрак поне два часа,
Остави кръвта си върху книга като посвещение,
Постоянно и на всичко се учудвай,
Учудвай се на свлачището, учудвай се на пламъка.
Тогава ще разбереш, че най-малко поезия има на хартия.

Без предизвестие

Паай'сеее.
Викат дърварите,
отсичайки стebelata, за да сме нащрек.
А кой вика и кой предупреждава,
когато пада човек?
Никой.
Срива се в себе си той
като минирана сграда.
И никой дори не забелязва
какво се случва и кой
пада.

Превод от сръбски: РОСИЦА КУНЕВА,
ЛЮДМИЛА ДИМИТРОВ

Снимка Владислав Христов